TARİH Konuşuyor

CİLT: 8
SAYI: 60
OCAK 1969
125 KURUŞ

KEÇECİ ZADE FUAD PAŞA

Sekizinci Cildimizin Kapakları Hazırdır

1 — Ciltleme ücreti, kapaklar dahil yine 7,5 liradır. Elinizdeki on iki sayıyı, 31 Ocak 1969'a kadar, sağlam bir ambalaj içinde teahhütlü olarak "Tarih Konuşuyor Mecmuası, Posta Kutusu 67 - İstanbul" adresine gönderiniz. Paket üzerindeki adresiniz tam ve okunaklı olsun.

2 — Elinizdeki sayıda mecmuamız yayınına son verdiğinden, 31 Ocak 1969 dan sonra gelecek mecmuaların ciltleme ve adresinize iade işlerinde gecikmeler olacaktır. Bu bakımdan acele etmenizi tavsiye ederiz.

3 — KOLİ halinde gönderilen mecmualar, çeşitli güçlükler yüzünden postahaneden alınamamakta, dolayısile iade edilmektedir. Böyle üzücü bir durumla karşılaşmamanız için, mecmualarınızı muhakkak teahhütlü olarak göndermenizi rica ederiz.

4 — Cilt bedeli 7,5 lirayı mecmualarla birlikte posta havalesi ile gönderiniz. Mecmualarını gönderip de cildiye ücretini göndermiyenlerin ciltleri (havalelerini alıncaya kadar) bekletilecektir.

5 — Göndereceğiniz 7,5 lira içinde cildinizin adresinize takdim masrafları da dahildir. Bu masraflar tarafımızdan ödenecektir. Bu sebeple idarehanemizden alınacak ciltler yine BEŞ liradır.

(Tarih — 420)

TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 8 SAYI : 60 OCAK 1969 FİATI : 125 KRŞ.

Sahibi, Yazışleri Müdürü
MUSTAFA UNAN

İdare yeri :
Nuruosmaniye Caddesi
No. 84 Tarih Yayınları
Telefon : 22 78 10

Muhabere ve para gönderme adresi
Posta Kutusu 67
İSTANBUL

ABONE ŞARTLARI
Yıllık 12 lira. Dış Ülkelere iki mislidir.

Bu sayı, İstanbul'da Halk Basımevinde dizilip basılmıştır.

Klişeler Akın Klişe Atelyesinde yapılmış, kapak Karadeniz Matbaasında basılmıştır.

Aboneler için her yıl maliyetine, pantazot cild kapakları verilmektedir.

Şemseddin Sami Örneği

ALTI büyük cildlik Kamus-ül-Alâm ve iki cildlik Kamusu Türki'si hâlâ aşılamamış bilgi ve himmet âbidesi olan Şemseddin Sami 1850 de doğdu 1904 de öldü. Elli dört yıllık ömrün içine bu muhteşem emek nasıl sığabilmişti? Oysa ki Şemseddin Sami, Yanya'nın Dağlı bucağına bağlı Fraşeri köyünde doğduğu için Türkçeyi de ancak yedi yaşından sonra öğrendi.

Hür fikirlerinin yarattığı ürküntü ile Trablusgarb'e sürgün edildiği zaman hastalanmıştı. Hekimler kendisine, Kamus-ül Âlâm'ın dördüncü cildini hazırlarken çalışmalarına fasıla vermesini tavsiye etmişlerdi. Şemseddin Sami şu cevabı verdi :

"— Bu benim, tamamlama azminde olduğum bir vazifedir. Vazifemi tali hiç bir sebeble tehir etme kudretine sahip değilim. Çünkü niyâz ediyorum ki bu bâkir sahada ahfada bırakacağım mütevazi nümûne, onlara gaye-i imtisâl olsun..."

★ ★ ★

Lütfen dikkat ediniz: Şemseddin Sami'nin, başladığı işi yarıda bırakmama yolunda tâli, yani ikinci derecede gördüğü mevzu nedir?

Sualin cevabı, Şemseddin Saminin öz hayatı'dır : Ömrü, yaşama hakkıdır...

Hekimlerin kendisine yarıda bırakmasını yaşaması adına şart koştukları Kamus-ül Âlâm-ı tamamlamayı, Şemseddin Sami tabii sayıyor. Neden ve niçin ? Cevabı da kendisi veriyor : Ahfâd'a, yâni kendinden sonraki nesle gaye-i imtisâl, yâni ardından gidilir örnek olsun diye...

★ ★ ★

... Ve, verdiği sözü de, hallevî bir isbat ile yerine getirdi : 1904 senesi sıcak bir ağustos akşamı, O'nu, Erenköyündeki köşkünün geniş çalışma odasında, elinde kalemi, AHDE VEFÂ eserinin yeni basımı üzerine eğilmiş buldular : Ölmüştü...

★ ★ ★

TARİH KONUŞUYOR'un SONUNCU sohbetini bu satırlarla tamamlıyorum.

Çileli yükü ilk gündenberi omuzlarında sabırla taşıyan arkadaşım Mustafa Unan ve Ben, beş yıllık su çetin didinme sonunda bedenimiz yorgun amma ölmedik: sadece bir ümidimiz öldü.

Çünkü ferdlerin direnmesi belirli bir sınırda biter, toplum'un şuuru ve vefası başlar : Tabii eğer varsa...

Allaha ısmarladık efendim. — K u t a y

6 Ocak 1863 den
6 Ocak 1969 a

BİR "CESUR ADAM,, VE SONRASI

Yazan : Cemal KUTAY

Yakın tarihimizin inanılmaz hakikatleri arasında, İmparatorluğumuzun istiklâl ve haysiyeti ile ilgili hayatî konularına el atmış olan emperyalist ülke sefirlerinin müdahalelerini nerelere kadar uzatmış oldukları faciasıdır. Bu elemli gerçeklerin en ibretlileri, adı ve mel'anetleri bulunduğu yılların acısı olan Moskof Eliçisi General İğnatyef'le, Sultan Aziz Sarayının, bilhassa Pertevniyal Valde Sultanın yakınlığıdır..

Sultan Azizin annesine büyük zaafı vardı: Kendi tâbiriyle **"celâlli arslanının"** iptilâlarını çok iyi bilen bu aslında iyi yürekli, hatta hayırhâh, fakat cahil ve haris Valde Sultan devletin tüm işlerine müdahale eder olmuştu. Sadrazamların tâyininde bile ağırlığını terazinin kefesine koyduğu zaman istediğini yaptırabilen bu kudret, kendi aralarında nüfuz mücadelesinde olan yabancı elçilerin dikkatinden kaçar mıydı? Yapılacak olan neydi? Valde Sultanın en çok sevdiği PAŞA'yı elde etmek ve onun delâletiyle mutemedi olabilmek !..

Bu PAŞA da biliniyordu: Mahmut Nedim Paşa... Tarihlerimizin, aşırı Moskof taraflılığından ve General İğnatyef'in vaz geçilmez dostluğundan dolayı kendisine N E D İ M O F dedikleri Mahmut Nedim Paşanın.

General İğnatyef'in, Mahmut Nedim Paşanın delâletiyle Pertevniyal Valde Sultana kendisini **devletin hayrını düşünen bir yabancı dast** olarak tanıttığı muhakkaktır: Son vak'anüvîs Abdurrahman Şeref Beyin **Musahabat-ı Tarihiye'** sinde anlattığına göre, Mithat Paşanın birinci sadrazamlığından uzaklaştırılmasında Rus elçisinin rolü büyük olmuştur ve İğnatyef garazkâr düşüncelerini, şah sî dostu hâline getirdiği Valde Sultanın musahibi Beşîr Ağa vasıtasıyla Dolmabahçe Sarayının Harem dairesine maharetle aktarmıya başlamıştı.

"Sultan Aziz'in zaman-ı saltanatı" adlı güzel, belgelerle ve kronolojik tahlillerle değerlendirmiş eserin sahibi Ali Saip Bey merhum Sultan Aziz'in kanlı sonunda bu **"cehalet ve menfeat içinde sinsi kidârlığın"** büyük hissesi olduğunu kaydeder.

Doğrudur ve hakikatin ifadesidir.

GÜÇ BİR DEVİRDE SADRAZAMLIK

İşte, Tanzimat devrinin ÜÇ BÜYÜK'lerinden birisi olan Keçeci Zade Fuad Paşa, 1861 senesi aralık ayının on birinci günü, ilk defa Sadrazam olurken, Saray'ın Harem dairesinden kopup gelen gafletlerle maliyemiz sarsılmış, zaten Kırım Savaşı ile zedelenen Devlet Hazinesi seneler geçtikçe açık vererek altın sisteminden ayrılmış ve **"kaime-i nakdiye"** denilen **kâğıt para** çıkarılmıştı. Halk, Devletin sözüne itibar etmiş, bir savaşı, hem de Moskoflara karşı açılmış bir savaşı zaferle bitirmiş olan Sultan Abdülmecid devrinin getirdiği sıkıntılara, Türk milleti sabırla mukavemet göstermiş, elindeki altınların başa baş, kâğıt para ile değiştirilmesini hoş görmüştü. O senelerde verem hastalığının hâd safhasında olan Padişah, Tanzimat ricâlinin tavsiyelerine uyarak, israfı men'etmiş, memleketi çığ gibi saran **Batı Modası'**nın Osmanlı aristokrasisinde açtığı yaralara şifa aramıştı. Bu arada,

Mustafa Reşit Paşaya gönderdiği beyaz üzerine hatt-ı hümâyunda, başta kızları ve damadları olarak Saray erkânının da tahsisatlarının kesilmesini ve Sultanlara borç veren Yahudi, Rum, Ermeni, Lövanten sarraflara tebligat yapılarak bundan sonra açacakları kredinin hazine-i hassadan ödenmiyeceğini tebliğ ettirmişti.

Sultan Aziz'in saltanatının ilk seneleri bu tedbirlerin ıslâh edici havası içinde geçmişti. Fakat, Mahmut Nedim Paşa nın Maliye Nezaretine gelmesi Osmanlı devleti için cidden felâket olmuştu. Sadrazamlığı göze koyan, bunun için de Padişahın şahsî teveccühünü kazanmak davasında olan bu haris adam, ne yapmış yapmış, Palmer şirketine verilen bir imti yazla Padişaha **hisse** ayırmıştı. Bundan sonra Sultan Aziz, bir taraftan ağabeyisi Sultan Mecid gibi yeni saraylar inşasına, bir taraftan, hayatının en güzel eseri olarak, Osmanlı donanmasını, Akdenizde, İngiltereden sonra en büyük **deniz kuvveti** haline getirmiye başlamış, nitekim, hailevî bir şekilde saltanattan uzaklaştırıldığı 1876 da, Türk donanması, Akdeniz ve Karadenizde Moskof donanmasının çok üstüne çıkan büyük bir kuvvet olmuştu.

Fakat Hazine gırtlağına kadar borçlu idi. Dış borçların faizleri dahi ödenemiyordu. Sultan Aziz Keçecizade Fuat Paşayı bu şartlar içinde saltanatının ilk zamanında Sadrazamlığa getirmek suretiyle, Garblı mizacından hoşlanmadığı malum olan Tanzimat'ın bu bilgili, zarif, hazırcevap rüknünü, politikanın hâla revaçta olan tâbiriyle **harcamak** mı istemişti ?

Bilinmiyor.. Fakat Fuad Paşa, Padişahın önüne **açılması zor bir kapı gibi** dikildi.

Sultan Abdülâziz (1830 - 1876). Osmanlı Padişahlarının otuz ikincisidir. Sultan Mahmutla, Pertevniyâl Valde Sultanın oğlu idi. Ağabeyisi Sultan Abdülmecid'in başladığı Batılaşma, Sultan Aziz'in saltanatı devrinde duraksamaya girdi, saltanatının son zamanlarında da Tanzimat öncesi şartlara avdet edildi. Keyfî sürgünler, mallara elkoymalar başladı. Âli ve Fuad Paşaların ölümünden, Mithat Paşa'nın İstanbul'dan uzaklaştırılmasından sonra da Mahmut Nedim Paşa duruma hâkim oldu ve Yeni Osmanlıların mücadelelerini, fikir sahasından ihtilâl sahasına çevirmeleriyle 1876 da tahtından indirildi, kendi isteğiyle yerleştirildiği Fer'iyye Sarayında makasla bileklerini keserek intihar etti.

(Fuad Paşa kendisine Konyaya sürgün gitmekten bahsetmişti. Akibet, daha feci ve kanlı oldu).

ÜÇ PAŞA ARALARINDA S Ö Z VERİYORLAR!..

Fuad Paşanın sadaretinin birinci senesi işte bu çetin şartlar içinde geçti... Gün geçmiyordu ki Padişahla Vezir-i azâmı arasında bağların kopması ân meselesi olmasın... Hiddetli, kibirli, aşırı mağrur Sultan Aziz de biliyordu ki, Fuad Paşayı sadaret makamından uzaklaştıracak olursa yerine geçirebileceği iki şahsiyet vardır: Mehmet Emin Âli Paşa ve Yusuf Kâmil Paşa... İkisi de Fuad Paşanın yakın dostudurlar ve sadrazamın takip ettiği siyasetin safındadırlar. Eğer sadaret makamını herhangi bir bahane ile reddedecek olurlarsa Fu-

ad Paşadan sonra gelecek olana, Sarayın arzularını kabul ettirebilmesi hemen hemen imkânsızdır. Durum o zaman ne olacaktır?

Fuad Paşa Padişahın fırsat kolladığını sezinlemişti. Eğer üzerine aldığı çetin vazifenin memleketin yarını üzerinde öylesine tesiri olmasaydı, tahammülü güç bir yük haline gelen devletin bu en yüce makamını çoktan terkedecekti. Bu arzusunu kaç kere aziz ve yakın dostu ve Hariciye Nazırı Âli Paşaya söylemiş, Âli Paşa mâni olmuştu. Tanzimatın getirdiği düzenin korunması ve keyfî hareketlerle zedelenmemesini haysiyet meselesi olarak benimsemiş olan mefkûreciler için her tazyike karşı koymak, fakat, 1839 dan öncesine dönmemek İmparatorluğun istikbali, hatta istiklâli manasına geliyordu. Gerçekten de, TANZİMATIN ERKÂN-I SELÂSESİ denilen ÜÇ ŞAHSİYET, Mustafa Reşit, Mehmet Emin Âli ve Keçeci zade Fuad Paşalar, gözlerini kapayıncaya kadar örnek sebat ve azimle dâvalarının yolu üzerinde yürüdüler.

Yusuf Kâmil Paşa (1808 - 1876). Aslen Arapkirli idi. Mısırda vazife ile bulunduğu sırada, Kavalalı Mehmet Âli Paşanın sevgisini kazandı, Kızı Prenses Zeynep Hanımefendi ile evlendi. Bugün yurdumuzun en mükemmel doğum ve kadın hastalıkları müessesesi olan Zeynep Kâmil Klinikleri, onların hayırlı vakfıdır.

Bilgili, edîp, şairdi. Fransızcası çok kuvvetli idi. İlk Telemak tercümesi onundur.

Bütün bu meziyetlerine rağmen, neden sözünden dönmiye ve Sadrazamlığı kabule mecbur kaldığını anlatan risâlesini, İbnülemîn Mahmut Kemal İnal ölümünün kırkıncı yılında neşretti.

Padişahın bir hareketinden kuşkulanan Âli Paşa, 1 ocak 1863 de, Yeni Sene dolayısiyle İngiltere büyükelçisi Sör Stadford Redklif'in balosunda, Fuad Paşaya şu teklifte bulundu :

"— Şevketmeâb ya bendelerine, ya Yusuf Kâmil Paşa biraderimize sadareti teklif edebilir. Kendi aramızda söz verelim. Ya zat-ı birâderleri makamında kalırsınız veya biz ikimiz suret-i kat'iyyede makamı kabul etmeyiz."

Yusuf Kâmil Paşa da teklifi uygun buldu, ÜÇ PAŞA aralarında karar aldılar: Padişah Fuad Paşayı sadrazamlıktan azledecek olursa, bu makamı ne Âli Paşa, ne Yusuf Kâmil Paşa kabul etmiyecekti.

FUAD PAŞANIN CESARETİ

Bu anlaşma Fuad Paşaya büyük bir cesaret vermişti: Aylardır düşündüğü sert tedbiri almak kararıyla Padişahın önüne çıktı..

Tedbir şuydu: Başta Saray'da kullanılan altın, gümüş ve diğer mücevherat, Hazineye makbuz mukabili verilecek, devlet bunları müsait zamanında ödeyecekti. Altın ve gümüş kullanılması, alımsatımı da belirli bir zaman için yasaklanacaktı. Hatta bunların, kim tarafından olursa olsun teşhiri de suç sayılacak, kimlerin üzerinde rastlanırsa rastlansın el konulacaktı.

Bu sert tedbirin başlıca muhatabı SARAY'dı. Çünkü Sultanların, Şehzadeler dairelerinin, Damadların israfı, girişilmiş olan avârelik yolunun esas menbaını teşkil ediyordu. Fuad Paşa tedbirinin herkesten önce, Valde Sultan üzerindeki menfi tesirini pekalâ biliyordu. Nitekim Sultan Aziz, Sadrazamının teklifini din-

Kapağımızdaki Klişe

Keçeci Zade Fuad Paşa

(1815 - 1868)

Tanzimat'ın yetiştirdiği en büyük devlet adamlarımızdandır. Meşhur şair Keçecizade İzzet Mollanın oğludur. Zarafet ve hazırcevaplığını babasından aldığı söylenir. Tıp tahsil etti, iyi bir hekim olduğu halde politikayı tercih etti, çok kısa zamanda yükseldi. Büyük Reşit Paşa, ondaki zekâ ve kaabiliyeti takdir ederek maiyetine aldı, Divan-ı Hümâyun mütercimliğinde, Bab-ı Âli hulefalığında bulundu, otuz yaşında Madrit elçisi oldu, Cebel-i Dürûz gailesini başarı ile bastırdı. Petersburg'a elçi gittiği zaman Rus Çarı Aleksandr kendisi için : " - Rusyada Hariciye Nazırlığı Fuad Paşa için küçük bir memuriyettir." demiştl.

Dört defa Hariciye Nazırı olduktan sonra 1861 de ilk defa Sadrazam oldu. Neden ayrıldığı bu sahifelerdeki ibretli hadisenin mevzuudur. 1867 de, Sultan Azizle birlikte yaptığı Avrupa seyahatinden sonra yine Sadrazamlığa getirildi. Bu sefer Mısır meselesinden dolayı azledildi, kalp hastası idi. 1868 de tedavi için gittiği Nis'te öldü. Cenazesi İstanbul'a getirilip Sultanahmet yakınındaki türbesine gömüldü.

lediği zaman, önce, şaşırdı, hatta ne söyliyeceğini, ne cevap vereceğini tâyin edemedi. Sadrazamının ileri sürdüğü sebeplerin hepsi de aklı ve mantığı tatmin ediyordu. Sarsılmakta olan başında olduğu koskoca imparatorluktu.

Fuad Paşa, Padişahın bu sükûnundan hem hayret, hem de ümid içinde idi. Sultan Aziz duyduklarının mâhiyetini anlamak için bir anda hatırına gelen şu suali sormuştu :

"— Bu nasıl olur? Sultanların üzerlerindeki altınlar alınır mı? Seyir yerlerinde su içtikleri gümüş taslar alınır da yerlerine tahta çanaklar mı verilir?"

Fuad Paşa büyük bir cesaretle şu acı hakikatı ortaya koydu :

"— Hay hay Padişahım., Tahta çanaklar da verilir. İcabında bakır taslar dahi alınır. İcab ederse onların da Devlet-i Aliyyenize kendilerince terkedilmesi, ihdâ edilmesi icab eder. Çünkü Şevketlû Hünkârım, Allah göstermesin, Memâlik-i Şâhanenize bir fenalık gelir, Devlet-i Aliyyeniz kudretini kaybedip Konya'ya doğru çileye giderken Sultanlar bu altın taslarla ayrılık çeşmesinden mi su içeceklerdir?"

HAKİKATLERİN AĞIR BEDELİ

Sultan Aziz, Sadrazamının sözlerini hayretten açılan gözlerle dinlemiş, o anda hiç bir şey söylememişti. Hiç bir şey...

Fuad Paşa, Dolmabahçe'de Huzurdan çıktıktan sonra Bab-ı Âliye gelmiş, kendisini merakla bekliyen Âli Paşaya görüşmeyi ve maruzatını olduğu gibi anlatmıştı. Âli Paşa da hayrette kalmıştı. Bu, ne beklenmedik, fakat ne mes'ut ve devletin varlığı için özlenen netice idi. Fakat tecrübeli devlet adamının hâlâ şüpheleri vardı. Fuad Paşa, mensup olduğu Mevlevî tarikatının telkin ettiği deryadilikle gülümsemiş:

"—Aziz biraderim., Bizler devlet ve milletimizin meşrû menfaatlerini muhafaza ve sıyanet bahsinde elimizden geleni yapmıya devam edeceğiz. Allah ve tarih hakem olsun. Başkaca ne denir?"

Ferdlerin kiyâsetlerini, çevrelerinin yüzyıllardır yerleşmiş itiyatlardan kurtarabilmek mümkün müdür, kolay mıdır? Sultan Aziz, hiç şüphesiz ki vatansever bir Padişahtı. Yurdunun selâmetini gönülden isterdi. Mükemmel bir do-

nanma, Avrupanın en kudretli kara ordularından birisini kurmuştu. Zamanında Rusya kıpırdıyamamıştı. Balkanlardaki ayaklanmalar başarı ile bastırılmış, devlet kuvvet bulmuştu. Fakat ah o devrini tamamlamış olması gerçeği anlaşılamamış düşünceler... Onları atamamıştı. Yaşadığı zamanı ve şartlarını idrâk edememişti. Mithat Paşa gibi gerçekten büyük bir devlet adamını bu intibaksızlık içinde fedâ edecek ve ülke, kanlı ihtilâller içinde, daha sonra da 1877 - 1878 Rus savaşının felâketleri içinde harâp olacaktı. Sultan Aziz'in 1876 da tahtından indirilmesi hâlinde savaşın çıkamıyacağı hakikatı üzerinde bütün kaynaklar istisnasız birleşirler...

Bütün bu gerçeklere rağmen, Padişah, mantığının yolunda gitmedi, gidemedi, garib onör duyguları, itiyatlar, gelenekler, şahsî telekkiler, SARAY denilen o hayatla arasında çekilmiş yüksek duvarların arkasındaki dar felsefe, aydınlık yolunu kapadı: Baş Mabeyncisi Nevres Paşayı, 6 ocak 1863 günü gecesi Keçecizade Fuad Paşanın Beyazıt'taki konağına gönderdi, Mühr-ü Hümâyunu aldırdı, yâni, Fuad Paşayı sadaret makamından azletti!...

Tarihimiz, böylesine cesaretlerin böylesine ağır bedellerine çok zaman şahadet eder, fakat vebâli de sadece günahın sahibinin değil, masum memleketin ödediğini de anlatır...

VERİLEN SÖZ NE OLMUŞTU ?

Şimdi asıl merak edilen ve cevap bekliyen soru şu olsa gerektir: Verilen söz ne olmuştu? Âli, Fuad, Yusuf Kâmil Paşalar arasındaki söz...

Padişah, Fuad Paşadan mühr-ü hümâyunu aldıktan sonra ilk olarak Âli Paşayı huzura davet etti ve Sadareti teklif etti. Âli Paşa, büyük bir cesaret ve açıklılıkla teklif edilen câzip makamı reddetti. Padişah Yusuf Kâmil Paşayı davet ettiği zaman, ÜÇ PAŞA arasında verilmiş olan SÖZ'ü duymuştu, biliyordu. Bir taktik yaptı: Kendisi gibi, Saltanat ve Hilâfet makamına ruhen bağlı bir recül-ü devletten böyle bir söz verilmesinin sadakat ve merbutiyete aykırı olduğunu müessir bir jestle hatırlattı. Mizâç itibariyle edîp, şair, halûk bir zat olan Yusuf Kâmil Paşa, Padişahın ısrarına mukavemet edemedi, sadece Fuad Paşanın aldığı tedbirleri toptan tasfiye ettirmemesi için Padişaha niyazda bulundu. Sadaret makamını - kendi ifadesiyle... - **iradesi haricinde, kerhen ve sevk-i zaruretle** kabul etti.

★ ★ ★

Bu sonuç beklenilmiyen akibet mi idi?

Şu oldu: Hadiseden yedi sene sonra, Şirvanî Zade Rüştü Paşa ile Serasker Hüseyin Avni Paşa arasında benzer bir anlaşma yapıldı, fakat o da netice vermedi: Hatta Şirvanî Zadenin sürülmesine ve hastalanarak ölümüne sebep oldu.

MAKAM'daki câzibe sırrı böyledir : S Ö Z denilen en mukaddes mefhumun üzerinden bile geçebilmek için bahaneler ve sebepler icad eder, politikacı mantığına da bu özürleri kabul ettirir.

Böyle gelmiş, böyle gider, böyle gidecektir!

İmparatorluğumuzun çalkantı yılları içinde

Sultan Birinci Ahmet, Kuyucu Murad Paşa ve Kanlı İki Tablo

Sultan Birinci Ahmet (1590 - 1617). Osmanlı Padişahlarının On dördüncüsüdür. On dört sene saltanat sürdü. Saltanatı Osmanlı - İran Savaşları, Anadolu isyanları içinde geçti. At meydanındaki altı minâreli nefis cami onun zamanında yapılmıştır. Bahtî mahlasıyle oldukça güzel şiirleri de vardır.

Yazan : Ziya HANHAN

Sultan Birinci Ahmet, bugünkü kullandığımız anlamda medenî ve ilerici bir padişahtı. Osmanlı tarihçileri kendisini Ondördüncü Padişah olarak gösterirler. Gerçekte ise, Ahmet I. Osmanlı tahtına geçen padişahların Onaltıncısıdır. Fetret devrinde (Birinci Bayezıt ile Birinci Mehmet arası) iki Osmanlı şehzadesi tahta geçmiş, adlarına para bastırıp hutbe okutarak padişahlık etmişti. Bilindiği gibi bunlar, Bayezit'in oğlu Süleyman ve Musa Çelebilerdi. Ne var ki, Osmanlı tarihçileri bu iki zatı padişah olarak kabul etmemişler, daha doğrusu böyle bir kabulü küçük politikalarına uygun bulmamışlardı. Buna karşılık Sultan Ahmet, bu iki şehzadeyi **Padişah** olarak tanımış ve kendisini hanedanın onaltıncı padişahı olarak kabul etmişti. Bu görüşün en gerçek ve açık misali, şöhretli Sultan Ahmet Camisidir. Bilindiği gibi bu caminin altı minaresindeki şerefe toplamı 16 tanedir. Ve bu rakkam, Sultan Ahmet'in 16 ncı Padişah olduğuna delâlet eder. Süleymaniye Camisindeki dört minare toplamında 10 şerefe bulunmasının, Cihan Padişahı Sultan Süleymanın — o günlerde — kabul edilen padişahlığı sayısına denk olduğu gibi... Bilindiği üzre, devrin tarihçileri Kanunî Sultan Süleyman'ı onuncu padişah olarak kabul ediyorlardı.

Fakat bizim bu yazıda anlatacağımız, Sultan Ahmet'in padişahlıktaki sıra sayısı değil, O'nun kanlı bir olaya bizzat karışmış olmasıdır.

Sultan Birinci Ahmet, bugünkü anladığımız mânâda medenî ve ilerici bir padişahtı. Bunun en parlak örneğini, büyük cetlerinden Bayezit tarafından başlatılan ve Fatih tarafından kanunlaştırılan **"kardeş katli"** olaylarının önüne geçmiş olmasıyla vermiştir. Osmanlı Tarihinin utanç verici bir safhasını kapamış olması O'nun medenîlik ve ilericilik yolunda en büyük imtihanı vermiş olmasını gösterir.

Ama, bu demek değildir ki, genç Padişah bütün davranışlarında ölçüsüz bir müsamaha ve sınırsız bir rikkat taraflısıdır. O, sırası ve zamanı gelince, elini kana bulamaktan zerrece çekinmemiştir. Bu konuda ilk olarak **"Padişah-ı ÂLEMPENAH"** ın, ikincisinde ise O'nun **"VEZİR-İ AZAM VE DÜSTUR-U MUAZZAMI"** Kuyucu Murat Paşanın iki kanlı tablosunu çizmeğe çalışacağız.

CELLÂTLARIN YARIM BIRAKTIKLARI "İŞ"

1606 yılındayız. Doğudaki İran seferi başarısızlıkla sonuçlanmış, batıdaki Nemse seferi ise, türlü dalgalanmalarla aleyhimize dönmüştür. Fazla olarak ülkede, özellikle Üsküdar'dan Erzurum'a, Erzincan'dan Halep'e kadar uzanan A-

nadolu'da büyük bir anarşi havası esmektedir. **CELÂLÎ** adını almış olan bir çok Vezir ve Beylerbeyi, hatta Bölükbaşılar, tımarlılar, gemi azıya almış, merkeze karşı isyan haline geçmişledi. Payitahtın nüfuzu Üsküdarda bile yürümemektedir. Celâlî nüfuzu İzmit'i çoktan geçmiş, Üsküdara, İstanbul'un kapılarına kadar dayanmıştır. Padişah, durumu görüşmek üzere Vezir-i Âzam Derviş Paşayı huzuruna çağırtır. Kararı kesindir. Ya bu derde bir derman bulunacak, yahut Derviş Paşa aczinin cezasını başıyla ödeyecektir. Büyük vezir huzura girince Padişah gürler :

"— Lala serhat ahvalindeki bu hal-i pür mekâl nedir?.. Küffara neden galebe sağlanamaz?"

Derviş Paşa, neticeden habersiz, Padişahı teselliye çalışır :

"— Padişahım, sayenizde Nemselü ahvalinin iyi bir sonuca bağlanması umulur. Hemen siz sağ olun."

"— Ya, bu Acem ahvali nic'olur?.. Ecdad-ı izâmımız zamanında kıpırdamaktan korkan Kızılbaş taifesi mülküme girmiştir. Sende hiç din gayreti, vezirlik hamiyeti yok mudur?"

"— Sayenizde Kızılbaş-ı Kallâş'ın dahi kârını itmam ederiz saadetlüm."

"— Bre devriş, Nemselü ve Acem dedikleri iki devlettir. Sen bunlarla başa çıkacağını, haklarından gelineceğini söyler durursun. Halbuysa, mülke bunca eşkiya musallat olmuştur. Herbiri bayrak ve hazine sahibidir. Nice baldırı çıplaklar beylik ve hanlık iddiasındadır. Bunlarla dahi başa çıkamazken Acem ve Nemse ile başa çıkacağını nasıl iddia edersin?"

"— Sayenizde Celâlî mel'unlarının da hakkından gelinir Padişahım. Zaten Celâlî denilen makûle nedir ki, ol mertebe serserilerin hakkından gelinemesin?"

"— Ben de senden bunu sorarım Derviş. Tutar sen bize geri sorarsın."

Derviş Paşa, yavaş yavaş son'a yaklaşıyordu. Sultan Ahmet'in gazaba geldiğini anlamıştı. Sustu, cevap vermedi.

"— Bre melun, ne susarsın. Desen e!.."

Derviş Paşa gene susuyordu.

Sultan Ahmet gürledi :

"— Cellât !"

Ve içeri giren cellâtla yamağına buyurdu :

"— Tiiiz, işini bitirin bu mel'unun..."

Cellâtlar hazırlıklı değildi. Beraberlerinde yağlı urgan getirmemişlerdi. Çarçabuk temin edilen çadır ipini talihsiz Derviş Paşanın boynuna taktılar, iki sallayışta yere yıktılar. Ne var ki, çadır ipi yağsız olduğu için Derviş Paşa'nın **"KÂRINI İTNAM ETMEĞE"** yetmemişti. Ceset yerde kıvranıp duruyordu. Genç Hükümdar :

"— Bre nâbekârlar ! Bre kodoşlar!" diye söylendi. Sonra, belinden mücevherli hançerini çıkardı. Yerde debelenmekte olan Derviş Paşanın yanına sokuldu.

Perdecilerin, iç ağalarının, cellâtların gözleri dehşetle fırlamıştı.

Padişah soğuk kanlılıkla iğildi, keskin hançerini vezirin gırtlağına dayadı ve bir çekişte **"talihsiz başını gövdesinden cüda"** eyledi.

Mahnuk ve maktul (yâni hem boğulmuş, hem kafası kesilmiş) Derviş Paşanın gırtlağından oluk oluk kan fışkırmağa başladı. Yerdeki nakışlı halının üstü kırmızı kan lekeleriyle yer yer ıslanmıştı.

Padişah, işini bitirdikten sonra tahtına döndü ve hiç birşey olmamışçasına yerine oturdu :

"— İmdi kaldırın", dedi.

Derviş Paşanın cansız cesedi, birkaç içağası'nın kucağında dışarı taşındı.

Genç Padişah, cellâtların yarıda bıraktığı işi, sona erdirmişti, Derviş Paşanın **"kârını itmam"** eylemişti.

KUYUCU MURAT PAŞANIN TUTUMU

Derviş Paşadan alınan **"Mühr-ü Şerif"** Kuyucu Murat Paşaya teslim edilirken Sultan Ahmet'in birinci tenbihi şöyle oldu :

"— Baka Lala! Derviş'in akibetini gördün. Eğer sen dahi şu Celâli gailesini sona erdiremezsen, bil ki kafanı keserim. Bana vezir çok bulunur."

O zamanlar 75 yaşlarında bulunan Kuyucu Murat Paşa, yer öperek şu karşılığı verdi :

"— Celâlî eşkiyasının kökünü kazıyacağız saadetlü. Eğer bu işi beceremezsem dahi kuşca canım Padişahıma feda olsun. Bir avuç kanım size helâldir."

Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıllarda, dünyanın bir çok ülkelerinde olduğu gibi imparatorluğumuzda da karışıklıkları bastırmak için şiddete başvurulurdu. BAŞ KESME bu tethişin başlıca tecellisi idi. Yukarıdaki klişede kelle kesen bir cellâdı görüyoruz.
(Riko'nun Almanca tarihinden.)

Ve Murat Paşa huzurdan çıkınca, derhal Celâlilerin **"kaydine"** düştü.

Herkes biliyordu ki, iç düşmanlar temizlenmedikçe dışa karşı zafer kazanmak mümkün değildir. Bu gerçek, bilinen bir şeydi. Fakat Celâlilerin kökü nasıl kazınırdı? İşte bütün mesele buradaydı.

Kuyucu Murat Paşa, uzun boylu, kar gibi beyaz sakallı, munis bakışlı, sevimli bir ihtiyardı. O'nun dış yapısını görenler, içinde bir kaplan ruhu yaşadığını bilmezlerdi. Ayrıca tarikat mensubuydu. Nakşîbendi'ydi. Günün mühim bir kısmını tesbih çekmekle ve zikir etmekle geçirirdi, gerçekte ise Paşa aşırı derecede insafsızdı. Gayeye ulaşmak için merhametsizce kan dökerdi.

Kuyucu Murat Paşa'nın Celâli isyanını bastırması öyle kanlı olmuştur ki, öldürülen adamların cesetleri kuyulara doldurulmuş, kesik başlar tepeler gibi yığılmıştır. Hatta bazı yerli ve yabancı tarihçiler, kesilen başlardan kale duvarları örüldüğünü bile söylerler. Bunca adamın öldürülmesi sırasında elbetteki bazı masum kişiler de can vermiştir. Meşhur Türk atalar sözüne göre, **"kurunun yanında yaş da yanacak"** tı. Ve sanırız ki, Celâlî hareketinin tenkili sırasında, kurunun yanında bir çok da yaş yanmıştır.

Şimdi tafsilâtını vereceğimiz kanlı tablo, bu çeşit günahsızlardan birinin ölümüne aittir.

MASUM BİR ÇOCUK

Kuyucu Murat Paşa, rastgeldiği Celâlileri kıra kıra Çorum'a gelmişti. Yakalanan eşkiya bölük bölük önüne getiriliyor, huzurda boyunları vuruluyordu. Namaz ve zikir vakitlerinin dışında, Paşa, eğlenceli bir vazife olarak adam öldürülmesini seyretmekteydi.

Serince bir yaz sabahıydı. Paşa sabah namazını kılmış, evradını (bir çeşit tesbih çekme) bitirmiş ve otağının önüne çıkmıştı. Boy kürkünü şöyle hafiften omuzuna atmıştı. Sürü sürü gelen eşkiya, Paşanın çadırı önüne kazılan çukurun başında diz çöktürülüyor, sonra boyunları vuruluyordu.

Satırlar, kılıçlar inip kalkıyor, etraftan feryat ve figanlar yükseliyordu. Bu kanlı oyun devam ederken, öteden bir Sipahi'nin terkisinde genç bir çocuk göründü. Murat Paşa seslendi :

"— Bre sipahi, beri gel hele !"

Sipahi ve Çocuk attan atladılar, edeple Paşa'nın yanına geldiler. Çocuk göründüğünden de küçüktü. On, on bir yaşlarında bir masumdu.

" —Bre Şahbaz, bu oğlanı nerden buldun?"

"— Celâlî cenginde ele geçirdim."

Murat Paşa bu kez, çocuğa sordu :

"— Bre oğlan, bu adamın sözü doğru mudur. Celâlîler arasında mıydın?"

"— Beli Sultanım!"

" — Bre velet, Celâlîlerle ne işlerdin?"

"— Sultanım, benim babam çöğürcüdür (Bir çeşit saz çalan sanatçı). Benim sesim güzeldir. Aç kaldık, celâlîlerin arasına katıldık. Bize bir lokma ekmek verirlerdi."

"— Bre hay! Baban olacak uğursuz Celâlîleri gayrete getirirdi ha?... Eşkiya iyi çakmak çalsın diye onları çoştururdu öyle mi? Cellât!"

CELLÂTLAR DEHŞET İÇİNDE...

Murat Paşanın sesini duyan cellâtlar irkildi.

"— Bre cellât, bu oğlanın boynunu vurun."

Cellâtlar kaskatı donmuşlardı. Gerçi adam kesmeği sanat ve zevk edinmişlerdi. Fakat küçük bir çocuğun başını koparmak ağırlarına gidiyordu.

"— Bre ne durursuz! Şu oğlanın başını koparın."

Bu katı emir üzerine cellâtbaşı bir mazeret uydurdu:.

"— Devletlûm varıp iki rekât namaz kılalım. Emrinizi sonra yerine getiririm."

Gidiş o gidiş... Cellâtlar bir daha geri dönmedi. Murat Paşanın beklemekten canı sıkılmıştı, sordu :

"— Cellâtlar nerededir?"

Yeniçeri Ağası cevap verdi :

"— Emrinizden dehşete düşüp kaçtılar Devletlü !"

"— Neden kaçarlar?"

"— Biz böyle günahsız bir masumu nice öldürürüz, diye sızlanırlar. Elleri varmaz işe güce."

"— Öyleyse, yeniçeri şahbazlarımdan biri öldürsün."

Vezirin bu sözü üzerine bütün yeniçeriler mırıldanmağa başladı :

"— Bu misüllû masumu öldürmeğe cellât bile âr ederken biz ocaklılar nasıl öldürürüz. Yeniçeri adının hiç mi gayreti yoktur. Padişahtan emir olsa, gene elimizi günahsız bir çocuğun kanına bulaştırmayız !"

Yeniçeriler haklıydı ve şiddetle direniyorlardı. Cellâtlar ise çoktan kaçıp gitmişti.

Murat Paşa başka çare görmedi. Omuzundaki samur kürkü sandalyenin arka koltuğuna atarak ayağa kalktı ve bir **"Bismillâh!"** çekti. Sonra küçük çocuğu kaptığı gibi çukurun başına götürdü. Başına müthiş bir yumruk vurarak yere yıktı. Boynunu sıkmağa başladı.

Çocuk debeleniyor, vezirin pençesinden kurtulmağa çalışıyordu. Murat Paşa ihtiyardı. Zaptedemiyeceğini anlayınca bir dizini çocuğun göğsüne bastırdı. Boynunu sıktı, sıktı.

Çocuğun korkudan sararan yüzü yavaş yavaş morardı. Ağzından burnundan kara kara kanlar gelmeğe başladı. Bir kaç defa daha silkindi, sonra yavaş yavaş gevşemeğe başladı. Birkaç dakika sonra cansız, küçük bir ceset yerde yatmaktaydı...

NİÇİN ÖLDÜRMÜŞ ?

Murat Paşa, su istedi, ellerini yıkadı. Sonra sandalyesine dönerek kürkünü omuzlarına aldı. Yeniçeri Ağası Faciadan çok duygulanmıştı. Sitemli bir sesle Vezire sordu :

"— Bu günahsız sabî'den ne istediniz Devletlü?"

Vezirin verdiği cevap gayet kesin ve inandırıcıydı :

"— Kalenderoğlu denilen azgın celâlî, anasında atla, kılıçla doğmadıydı ki.. O da böyle bir sabi iken gelişti, devletin başına belâ oldu. Bu yılan yavrusudur, yılanın büyüğünü öldürüp küçüğünü sağ koymak akıl kârı değildir."

★ ★ ★

Kuyucu Murat Paşa çadırına çekildi. Yarattığı kanlı tablonun günahını affettirmek için pîrine ve Tanrısına yalvaracaktı.

Dolmabahçe Havagazı fabrikasında yapılan tatbikat hatırası : Sınaî ve hayatî kimya hocası Cevat Mazhar Bey ve yardımcısı Mehmet Ali (Kâğıtçı) öğrencileriyle beraber havagazı fabrikası sahasındaki gazometre önünde görülüyor. (Resim 1924 senesinde çekilmiştir.)

Kimya Enstitüsünün 51. ve Türkiye Kimya Cemiyetinin 49. yıldönümünde

Türkiye'de Kimyagerlik

Yazan : Mehmet Ali KÂĞITÇI

— 4 —

1917 de Yerebatanda Tatbikat Mektebi binasında faaliyete geçen Kimya Enstitüsünde öğrenci, lâboratuvardaki çalışma yerinde devamlı olarak tahlilât ve tatbikat ile meşgul olur; yalnız ders saatlerinde lâboratuvar gömleğini çıkarıp dershaneye veya Amfi'ye giderdi. Bu suretle hocaların takrir ettikleri derslere ait tatbikatı günü gününe yapmak, tecrübe ve mümâreselerle dersleri gereği gibi öğrenip hazmetmek imkânı hâsıl olmakta idi.

Enstitü lâboratuvar ve atelyelerindeki tecrübeler ve tatbikat ile iktifa edilmezdi. Ders ile ilgisi bulunan müesseselere gidilerek mahallinde incelemeler ve tatbikat yapılır idi.

Kimya Enstitüsü mezunlarına "Kimyagerlik Diploması" veriliyordu. İlk diploma alan 3 kişi 1920 yılında mezun olmuşlardır. (1921 de, dördü hanım olmak üzere, 6 kişi; 1922 de, üçü hanım olmak üzere, 12 kişi; 1932 yılında ise, onu hanım olmak üzere, 23 kişi "Kimyager" diploması almışlardır.)

7 Mart 1926 tarihli ve 3289 numaralı Kararnameye zeylen neşredilen 3868 numaralı ve 13 Haziran 1926 tarihli Kararname ile "Kimyagerlik" ve "Mühendis Kimyagerlik" diplomaları almak

imkânı sağlanmış, bu diplomalardan arzu edileni kazanabilmek için takib ve ikmâl edilmesi gereken dersler tespit olunmuştur.

DİPLOMALI - TASDİKNAMELİ KİMYAGERLERİN ÇATIŞMASI

Başta Gümrük ve İnhisarlar İdareleri olmak üzere, çeşitli resmî ve özel müesseseler ve Fabrikalar, Kimya Enstitüsü mezunu, Diplomalı Kimyagerleri, beklenen, özlenen elemanlara kavuşmanın sevinci ile, bağırlarına basmışlar, kendilerine İş vermişlerdir. Maarif Vekâleti, esasen Kimya Enstitüsünün değerini hepsinden iyi bildiği cihetle, kadrolarında diplomalı Kimyagerlere tercihan yer vermiştir.

Fakat Sağlık Vekâletinin, "Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye" zihniyetine münkaâd Erkânı, Kimya Enstitüsünden mezun hakikî Kimyagerleri yadırgamışlar, eski usûlü, yani Demirkapı Kimyahanesinde tatbik edilmiş bulunan tarihî "Tasdiknameli Kimyager" yetiştirme sistemini savunur olmuşlardı. Dr. Refik Saydam'ın Sağlık Vekâleti zamanında ise bu yadırgama, Türk Kimyagerliğine karşı cephe alma mahiyeti arzına başlamış, Kimya Enstitüsü'nün kuruluşundan önceki "Tasdikname" sistemine bağlı olanların ellerinden "ekmekleri alınacak" vehmine kapılmış olmanın telâşı ile, diplomalı Kimyagerlere karşı engellemeler başgöstermiştir.

Zamanla bu hâd yadırgama (Phobie) hafiflemiş ve hattâ sağlık teşkilâtında, Hıfzıssıhha ve Belediye Kimyahanelerinde, Kimya Enstitüsü mezunu Kimyagerlere yer ve değer verilmiş ise de, bazı müfritlerin "Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye" sistemini idâme peşinde bulundukları, âsârı ile tezâhür etmiştir. Nitekim, Şehremini Rıdvan Paşa zamanında başlamış bulunan "Belediye Kimyahanesi" tesisi çalışmaları, bu yüzden engellenmiş bulunduğu gibi, Vali Ali Haydar Bey zamanında müstakil Kimyahane binası inşâ edilmiş ve halefi Dr. Emin Bey tarafından açılış töreni yapılıp göçebelikten kurtulmuş bulunan BELEDİYE KİMYAHANESİ, Haziran 1945 tarihinde (yani yeni inşâ edilen Kimyahane binasına yerleşmesinden 21 yıl sonra), "Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye" zihniyeti güdenlerin, o tarihte elde ettikleri bir fırsat sonucu olarak, Mecelle-i Umûr-ı Belediye'nin dördüncü cildinde ibretle okunanlar misillû lağvedilmiştir.

Belediyenin pek geniş ve çok yönlü Kimya işleri, Hıfzıssıhha Müessesesinin Kimya Şubesine havale edilmiştir. Daha da ileri gidilerek diplomalı Kimyagerlere yolverilmesini öngören bir RAPOR dahi tanzim olunmuştur.

BİR UYARMA

Belediye hizmetlerinin gereği gibi başarılması bakımından hiç de yeterli olmayan bu vaziyetin ıslâhı için, Şehir Hıfzıssıhha Müessesesi Müdürü tarafından yapılmış bulunan uyarma ve tavsiyenin özeti şöyledir :

"Müessesemiz Kimya Şubesi, Fransa' da ikmâl-i tahsil etmiş, tanınmış Kimya profesörlerinin lâboratuvarlarında ve Paris Belediye Kimyahanesinde çalışmış bulunan Kimyager Ali Rıza Beyin İstanbul Şehremanetine takdim eylemiş bulunduğu lâyıhaya tevfikan yapılmış ve uzun yıllar sürmüş mesâî neticesinde kurulabilen Belediye Kimyahanesi'nin rolünü istihlâf etmiş durumda bulunuyor. Paris Belediye Kimyahanesinin kuruluş tarihi 1878 dir.

O tarihten beri, gelişen ihtiyaçlara göre, tekâmül ve inkişaf ettirilegelen Paris Belediye Kimyahanesi, Paris Belediyesi'nin ve hatta Hükümetin çeşitli fennî müşkillerini halle muktedir duruma ulaştırılmış bulunmaktadır. Almanya, İtalya ve hatta İspanya'daki mümasillerinin de günün ihtiyaçlarına paralel tekâmüle kavuşturulmuş bulunduklarını mahallerindeki incelemelerim sırasında gıpta ile müşâhede ettim.

İstanbul Belediyesi'nin de çeşitli meseleleri vardır. Mesele teşkil eden konuların, zamanla tahavvül ve tenevvüü tabiî bulunduğu cihetle, başlangıçda örnek olarak kabul edilmiş bulunan Paris Belediye Kimyahanesi'nin inkişaf seyrine paralel tekemmül imkânlarının Kimya Şubemize de bahşedilmesinin derpişi gerekmektedir.

Belediyemizin, çöplerden ve çeşitli artıklardan faydalanma; lâğım muhte-

vâlarından Gazyakıt - Gübre İstihsâli; Halic'i dolduran olgunlaşmış çamurlardan gereği gibi faydalanarak, tarihî ve eşsiz "Altın Boynuz" un ekonomik tarzda temizlenmesini sağlamak; kokmuş, bozulmuş balıklarla etlerin, çürümüş meyve ve sebzelerin, imhası gereken çeşitli maddelerin değerlendirilmesi; sokaklardaki tozların bertaraf edilmesi ve toz teşekkülünün önlenmesi; şehir havasının ve plaj sularının kirlenmekten korunması; yanıcı, yakıcı, parlayıcı, patlayıcı, boğucu kimyevî maddelerin tahmil, tahliye ve depolanma işleri sırasında gerekli tedbirlerin alınması; Kazlıçeşme debâgat fabrikaları çevresinde olduğu gibi, sınaî müesseselerin gaz ve mâyi' ifrâzâtının düzene konması; motorlu vasıtaların ekzos gazları ile pirojenasyon mahsullerinin zararsız hâle getirilmesi; yarı yanmış, zehirli antişoklu akaryakıt artıklarından sokak atmosferinin ve plaj sularının kurtarılması; Belediyemiz Müesseseleri için de pek önemli olan Korozyon, Deterjan ve Plastikler; Mezbaha artıklarının değerlendirilmesi, Kimyevî madde yangınları, yangınlara karşı kimyevî maddelerle mücadele v.s. gibi ciddiyetle ele alınması gereken meseleleri vardır.

Bu konuların ve âtîde bunlara inzimamı mukadder meselelerin, muvakkat Komisyon toplantıları veya İnceleme Gezileri ile hall ü fasl edilemiyeceği âşikârdır. Şehrimiz halkını önemle ilgilendiren bu pek çeşitli ve pek şümûllü meselelerin esaslı şekilde tetkiki ve intâcı imkânlarının elde bulunabilmesi, mütehassıs Kimyagerlerden müteşekkil bir teşekkülün Belediyemiz câmiasında yer alabilmesiyle mümkün olabileceği düşünülerek, Müessesemiz Kimya Şubesinin, Paris Belediye Kimyahanesi ayarında çalışma imkânına kavuşturulması veya müstakil bir "Kimya İşleri Müdürlüğü" tesisi lûzumu yüksek görüşlerinize önemle arz olunur."

BUGÜNKÜ DURUM

K İ M Y A , pek şümûllü, çok yönlü bir bütün (Küll, Totalité, Ganze)'dir. Bugün kullanmakta olduğumuz pek çeşitli eşya ve malzemenin, gıda ve ihtiyaç maddelerinin bugünkü sâfiyet ve tekâmüle ulaşabilmiş bulunmaları, KİMYA'nın terakki seyri sayesindedir.

Üstad Mehmed Ali Kâğıtçı, 1919 yılında Kimya Enstitüsünün Gayr-ı Uzvî (Anorganik) Kimya lâboratuarında bir deney sırasında

KİMYA'nın, çeşitli meslek sahalarındaki önemli rolü derpiş edilirse, tarih boyunca ulaşılan medenî inkişâfın temel unsuru Kimya'ya dayandığı tebârüz eder.

Anorganik Kimya (Anorganische Chemie), Atom Kimyası (Chimie nucléarie), Gıdâî Kimya (Nahrungsmittelchemi Chime a l i m e n t a i r e), Hayâtî K i m y a (Biochemie, Chimie biologique), Hikemî Kimya (Physico - Chimie), İlâçlar Kimyası (Pharmakologie), İspençiyârî Kimya (Chimie pharmaceutique), İstihzârât Kimyası (Praparative Chemie), Işık Kimyası (Photochemie), Kimya-yı Elektriki (Elektrochemie), Kimya-yı Miknâtîsî (Magnetochemie), Kimya-yı Tıbbî (Chimie médikale), Koloitler Kimyası (Kolloidchemie), Madenî Kimya (Chimie minérale), Radyoaktivite Kimyası (Radiochimie), Sınaî Kimya (Chemische Technologie, Chimie industrielle), Tahlilî Kimya (Chimie analytique, Analytische Chemie), Umûmî Kimya (Chi-

mie générale)", Uzvî Kimya (Chimie organique), Zehirler Kimyası (chimie texicologique), Ziraî Kimya (chimie agricole v.s. KİMYA Bütünü'nün kısımlarından ibarettir.

Bugün kimyagerlik mesleğinin, Bayındırlık Bakanlığı, ODA'lar Kurumu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı mevzuatına göre parçalanması; Kalkınma Hamlelerinin ağırlık merkezi olan Sanayi, Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlıklarınca müphem karşılanması, Meslekî İhtisas kaidelerine olduğu kadar memleket çıkarlarına da aykırı sonuçlar vermektedir.

Aksak ve eksik tarafları gereği gibi açıklayarak, mevzuatın ıslahını ve yeniden tedvini gerekenlerinin ele alınmasını sağlayabilmek için Büyük Millet Meclisinde, Cumhuriyet Şenatosunda, bu işleri etrafiyle bilen Kimyagerlerin bulunması elzem ise de, ne yazık ki, Yasama Organları kadrolarında Kimyagerlere hemen hemen rastlanamamaktadır.

Modern Kimya Enstitüsünün 50. yıldönümünü 1967 de idrak eylemiş bulunmamıza ve Türkiye Kimya Cemiyeti'nin 50. Yıldönümünü de 1969 yılında kutlamak hazırlıkları başlamasına rağmen, eski Mısırlılar'danberi bütün medenî inkişâflarda temel rolü oynamış bulunduğu tarihî bir gerçek olan, KİMYA'ya gereği gibi önem vermek imkânını henüz bulamamaklığımıza ne kadar hayıflansak azdır.

Yavrularınızın istikbalini düşünmek sizin vazifenizdir.

Yavrunuzun okul hayatı ile birlikte masrafları da artacaktır.

Artan bu masrafları karşılamaktaki zorluğu şimdiden hesaplıyarak tasarruflarınızı size faydalar temin edecek bir bankada toplamalısınız

ZENGİN İKRAMİYELERİ İLE

TÜRKİYE HALK BANKASI

YURDUN HER KÖŞESİNDE EMRİNİZDEDİR.

Tarih — 423

(Basın : 60069 - A - 21486)

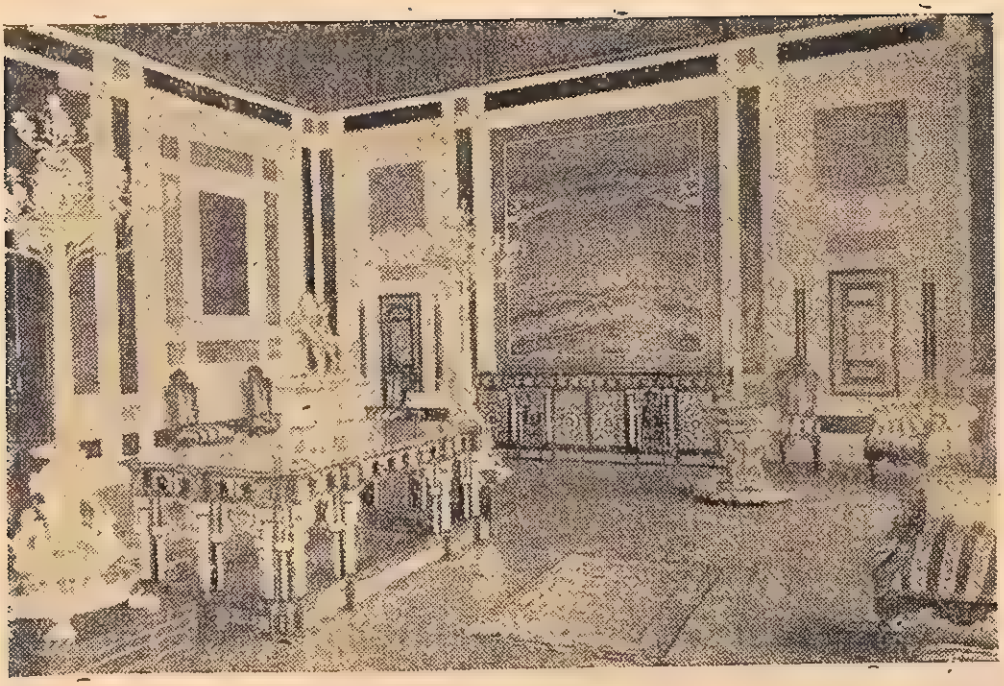

BİR GECEDE **Evet... Tanzimattan sonra, Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülâziz'in milyonlarca altın harcıyarak yaptırdıkları ve her birî gerçekten birer sanat ve zevk şaheseri olan, Türk mimârisi ile Batı arkitektürünü mükemmel kucaklaştırarak İstanbula kazandırdıkları Sarayların en zarifi, en muhteşemi Çırağan Sarayı, 1909 da Mebusan ve Âyân Meclislerine tahsis edildi ve bu güzeller güzeli Saray, 6 Ocak 1910 da elektrik kontağı olarak konulan bir teşhisle yandı, kül oldu...**

Yukarıdaki klişede, Çırağan'ın ihtişam dolu iç salonlarından birisini görüyoruz.

istanbulun doldurulmaz kaybının 59 uncu yıldönümünde

ÇIRAĞAN YANGININDA SIR PERDESİ VAR MIYDI ?

Yazan : Cemal KUTAY

Şehirlerin ve hatta binaların da, insanların şöhretleri gibi hatırlandıkça ferahlık veya hicran getiren maceraları oluyor. Bilhassa tarihî yapıların...

Yedikule denildiği zaman, asırlarca Bizansı istilâlara karşı korumuş surların bir parçası değil de, zindanları ve siyasî cinayetler hatıra gelir. Fakat Topkapı denilince öteki kanlı safhaların üstünde muhteşem bir imparatorluğun kalbi olmak özelliği sancak gibi dalgalanır.

Çırağan Sarayı denilince de, iç tezyinât, mimarî, ihtişam bakımından Dolmabahçeden çok üstün olan ve Boğaziçinin en güzel köşelerinden birinde rüyâ gibi denizi kucaklamış nârin somâki mermer sütunlar hatıra gelmez de, cesur ülkücü Ali Suavî'nin, ardında Baba Ocaklarından uzak düşmüş, yurtları el-

den gitmiş, mahzun ve perişan Rumeli muhacirleri, akli illeti şifa bulmuş Beşinci Sultan Muradı yeniden tahta çıkarmak için bu sarayda hapsedilmiş sabık Padişahı kurtarmak yolundaki kanlı kavgası hatıra gelir. Beşiktaş muhafızı Yedi - Sekiz Hasan Paşanın kalın bastonunun darbeleri ile başı yarılarak yere düşen Ali Suavî can çekişirken, işte şu ortadaki iki tarafı üst kat salonda birleşen ve 1865 den 1876 ya kadar on bir yıl, pehlivan yapılı Sultan Aziz'in sevgili gözdeleriyle Harem kısmına kaydığı merdivenler üzerinden aşağıya sürüklenmiştir. İşte bu sağlı - sollu mermer merdivenlerin birleştiği orta kattaki geniş hol'ün sağ ucundaki denize bakan geniş odadan fırlıyan Sultan Murad, biraz da kendisinin ve vatanın kaderi olan boğuşmayı bu sahanlıkdan heyecanla seyretmiştir.

O günün tarihçilerinin **Çırağan vak'a-i mühibesi** dedikleri kanlı boğuşmadan sonra Sultan Hamid, yirmi yedi sene içine tıktığı ağabeyisinin benzer bir hadise ile bir mesele açmaması için, Çırağan'ı denizden ve karadan tam bir abluka altına aldırmıştır.

Tam bir abluka...

ŞEHZADE SELÂHATTİN EFENDİ NELER ANLATIR ?

Sultan Beşinci Murad 30 Mayıs 1876 da padişah oldu, 93 günlük bedbaht bir saltanattan sonra 31 ağustos 1876 da tahttan indirildi, Çırağan sarayına âdetâ hapsedildi, BİR GÜN DIŞARI ÇIKMAMAK üzere, bu sarayda 28 sene yaşadı, 29 Ağustos 1904 de öldü, Yenicami türbesine, annesi Şevkefzâ Sultanın yanına gömüldü.

Bu yirmi sekiz senelik mahpes hayatı içinde eski padişahın en yakın arkadaşı, büyük oğlu Mehmet Selâhaddin Efendi idi.

1840 da doğan Sultan Murad, 36 yaşında Padişah olmuştu. Babası tahta geçtiği zaman büyük oğlu Selâhaddin Efendi 14 yaşında idi. Bu sebeple hadiseleri çok iyi hatırlamaktadır. Bilhassa daha sonrakileri...

Ali Suavî baskınından sonra Çırağan Sarayının denizden ve karadan nasıl abluka edildiğini, İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra şöyle anlatır :

"— Sultan Murad'a bahçeye çıkmak izni Ali Suavî vak'asından sonra verilmedi. Çiçekleri çok seven babacığım, saksı içinde çiçek yetiştirmeyi arzu etti, fakat saksıların içine silâh saklıyabileceği jurnal edildiği için buna da izin verilmedi. Üç kardeşimin ölüm derecesindeki hastalıkları sırasında doktor izni o kadar geç gelmişti ki, babam, kardeşi Sultan Hamid'e bir mektup yazarak, bu kadar vehme lüzum olmadığını bildirdi. Fakat üslûbundaki mükemmeliyet, mahbes hayatı içinde bestelediği sanatkârâne şarkılar, hastalığının tamamen iyileştiğini gösteren ve açıkça isbat eden hadiseler sayıldığı için Padişah Sultan Hamid buna da izin vermedi.

Bana, ilk dört ay kadar bahçeye çıkmak müsaadesi tanınmıştı. Daha sonra bu da men edildi. Sandallar seslerin duyulmasına imkân olmıyacak kadar sarayın açığından geçerlerdi. Bizlerin yiyeceklerini, içeceklerini temine Beşiktaş Muhafızı Yedi - Sekiz Hasan Paşa memur idi. Haftada iki gün muhafızların nezaretinde büyük bir kayık sahile yanaşır, hepsi Sultan Hamid'in mutemedleri olan Saray hizmetkârları bunları teslim alırlardı.

Zaman zaman anî teftişler yapılır, bilhassa babamın besteleri elinden alınırdı. Bütün endişelerin, babamın tamamen şifa bulduğu hakikatını gizlemek olduğuna şüphe yoktu."

ALİ SUAVİDEN SONRA İKİ DENEME DAHA...

Ali Suavî'den başka, Sultan Muradı tekrar tahtına iade etmek için iki teşebbüs daha yapıldı. Bunlara da yine Çırağan Sarayı sahne oldu...

Birincisi, Sultan Murad'la oğlu Selâhaddin Efendiyi Avrupaya kaçırmıya teşebbüs edildi. Komite çok güzel çalışmış, hazırlanmıştı. Komitenin başında Maliye Nezareti müdürlerinden Hüsnü ve Adliye Nezaretinde merkez hâkimlerinden Mehmet Beyler vardı. Para yardımını İngiliz sefareti yapmıştı. Sefaretin baş tercümanı olan İstavridis plânın hazırlanmasında fiilen hizmet etmişti. Komiteciler, kadın kıyafetine girmişler, Çırağan sarayına temizleyici o-

larak giren ve Zaptiye Nezaretinin isimlerini tesbit edip haklarındaki tahkikat müsbet sonuç vermiş dört kadını para ile elde etmişler, onların kılıkları içinde tanınmadan Saraya girmiye muvaffak olmuşlardı. Mehmet ve Hüsnü Beyler, Sultan Murad'la da görüşmüşler, sabık padişahın muvafakatını almışlardı.

Teşebbüsün yarıda kalmasına çok basit bir hadise, kadın kıyafetine girmiş olan Mehmet Beyin gecenin ilerlemiş saatinde sandalla karşıya geçmiye teşebbüs ettiği sırada şüphe üzerine sandalı oradaki boş kıyıya baştan kara etmesi ve kaçmak istemesi sebep olmuştu. İlk anlarda oradaki büyük taşlardan birisinin arkasına gizlenen Mehmet Beyin karaltısı üzerine gelen deniz muhafızları kendisini bulamamışlar, çekilip gitmek üzere oldukları sırada, bir köpek, Mehmet Beyi sezinlemiş, üzerine saldırmış, Mehmet Bey gizlendiği yerden hareket edince farkedilmiş, üzerine silâh atılarak yakalanmıştı. Bu ele geçişden sonra Çırağan Sarayı çevresindeki muhafaza tedbirleri daha çok arttırılmıştı.

Fakat asıl büyük ve ustaca teşebbüsü, 1878 de, Kleanti Skaliyeri - Ali Şefkati Bey - Aziz Bey komitesi yaptı. Bunlar, daha bilgili, cesur insanlardı. İnanılmaz cesaretle, Saraya su yollarından, yâni kanalizasyon künklerinden girdiler. Daha sonra Londraya kaçmış ve yerleşmiş olan Kleanti Skalyeri anlatır ki, yolda çok zaman ağır kokudan ve balçık sıvıdan ölme tehlikesi geçirmişlerdir. Sarayın en alt bodrumuna çıkan ana boruların müntehâsından saraya girenler önce temizlenmişler, sonra Sultan Murad tarafından kabul edilmişlerdir. Bu gidiş - geliş iki defa tekrarlanmış, fakat hazırlanan plân tatbik edileceği zaman, birincisinde olduğu gibi basit bir sebep, su yollarından Saraya yakın bir kavşağın üzerinin açık unutulması dikkati çekmiş, buraya indirilen bir zaptiye onbaşısı, aynı yoldan yürüyerek Saraya erişmiştir!... Padişah Sultan Hamid'e korkulu günler geçirten hadise üzerinde bidayette tam bir sükûn muhafaza edilmiş, ve üçüncü teşebbüste Kleanti Skaliyeri ile Aziz Bey hariç, öteki suçluların hepsi yakalanmıştır.

Sultan Beşinci Mehmet Reşad (1844 - 1918). **Osmanlı Padişahlarının otuzbeşincisidir. Dokuz senelik saltanatı, bir çok facialar, dertler, savaşlarla geçti. Bunlar arasında Çırağan'ın yanışı gibi, doldurulmıyacak hatıra gelmez kayıblar da oldu.**

TARİH NİÇİN TEKERRÜRDÜR ?

Sultan Muradın ölümünden sonra Çırağan Sarayı, beş yıl boş kalmıştır..

Ve, bu boşalma, tarihin çok dikkat değer, düşündürücü ve ibret verici tecellisi ile, kendisine, ısrarla yeni bir talip çıkmıştır: Kardeşini burada yirmisekiz sene hapsetmiş olan İkinci Sultan Hamid.. Evet... Saltanat devresi içinde, Çırağan Sarayından adetâ ürkmüş, korkmuş olan Sultan Hamid...

Otuzbir Mart Hadiselerini takip eden günlerde, Meclis-i Millî Sultan Hamid'i tahttan indirmeye karar verdiği zaman, hal'i kendisine bildiren heyete eski Padişah şunları söylemiştir :

"— Ben mücrim değilim. Hadise ile hiç bir alâkam yok. Fakat mademki karar verilmiştir, ona tebaiyyet icap eder. Bundan sonraki ömrümü Çırağan Sarayında geçirmek isterim. Ben yirmi se-

kiz sene biraderimi burada muhafaza ettim. Ordu ve Millet de beni bakiyye ömrüm içinde Çırağanda muhafaza etsin."

Fakat otuz üç senelik saltanattan sonra Sultan Hamidi tahttan indirmeye karar verenler için sabık Padişahın İstanbul'da kalması tehlikeli görülmüş, Selânikte hazırlanan Alâtini köşküne misafir edilmiştir. Daha sonra bu köşk, Sultan Hamid'in arzusu üzerine, bedeli kendisi tarafından ödenmek suretiyle satın alınmıştır.

Ağabeysinin hayatında bir defa adımını atmadığı Çırağan'ı, onun ölümü ve kendisinin sukutundan sonra özlemesi ve istemesi ne düşündürücü hadisedir...

ALEVLER BİR SANAT ESERİNİ BİR GECEDE KÜL EDİYOR...

Çırağan'ın bundan sonraki encamı, daha acıdır. Kanla başlıyan macerâ, alevler arasında SON bulmuştur.

Sultan Hamid, Balkan Harbinin tehlikeli kayıpları arasında esir düşmemek endişesiyle İstanbula getirilmiş, Beylerbeyi Sarayına yerleştirilmiştir. Çırağan da, Mebusan Meclisi Reisi Ahmet Rıza Beyin ısrarı ile, Padişah Beşinci Sultan Mehmet Reşad tarafından, Mebusan Meclisine tahsis edilmiştir. Çünkü Sultanahmette, Sultan Mecid zamanında Darülfunun olarak yapılan, daha sonra yanıncaya kadar İstanbul adliyesi olarak kullanılan büyük ahşap bina, ihtiyaca kâfi gelmiyordu.

Tanzimat sonrası mimârisinin bu şaheserinde Mebuslar Meclisinin ilk toplantısı 2 Teşrinisanî 1325 (2 Kasım 1909) da yapıldı. Bu sarayı Mebusan Meclisine, Ahmet Rıza Beyin ısrarlı ricası üzerine tahsis eden Sultan Beşinci Mehmet Reşad, Veliahd Yusuf İzzeddin, şehzade Vahideddin Efendilerle açılış merasiminde bulundu. Hükümdar için salonda hususî loca hazırlanmıştı. Padişahın açış nutkunu Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa okudu. Bu münasebetle Batı basını, Çırağan Sarayının resimlerini neşrettiler. Dünyanın hiç bir yerinde, Parlamentonun, bu kadar efsanevî bir yapıda toplanmadığını kaydedenler oldu. İçlerinde, Fransanın meşhur gazetesi Le Figaro, vaktiyle İmparatoriçe Öjeni'nin Sultan Abdülâzizi ziyareti sırasında buraya **"Rüyaların Aşk Yuvası"** adını verdiğini hatırlattı !

Doğrusu bu tâbir ve teşhis ile, 1909 Mebusan Meclisi mebuslarının genel durumları tam bir tezad teşkil ediyordu..

Taş, tahta, demirden kurulu som maddî yapıların bile bazen kendilerine revâ görülen yanlış tahsislere karşı isyanları, hatta beklenmedik vak'alarla varlıklarına SON veren ibretli kaderleri oluyor. Çırağan için de böyle oldu akibet.. 6 Ocak 1910 da Boğaziçinin bu hulyavî incisi, elektriklerin kontak yapması şeklî sebebi içinde bir gecede yanıverdi. Hem de ne acı yanış..

Bütün İstanbul halkı kıyılara dökülmüştü. Kendisini, Sarayı mebuslara tahsis etmesinden dolayı mes'ul sayan Sultan Reşad, derin bir acı içinde Başmabeyincisi Lutfi Simavî Beyle Başkâtibi Uşşakî Zade Halit Ziya Beyi yangının söndürülmesine didinen o zamanın kifayetsiz itfaiyesinin çalışmalarını takip için göndermişti. Elden ne gelirdi. Mabeyn'in bu iki kültürlü zatı başta olarak kadirbilen diğer şahsiyetlerin göz yaşları **arasında bir kaç saat içinde** o güzelim Saray enkaz yığını oluverdi. İçinden hemen hemen resmî bazı dosyalar dışında hiç bir şey de kurtulamadı.

Hükümet acıklı bir üslup ile neşrettiği tebliğde, zat-ı şâhanenin kederine iştirak ediyor, saye-i mülûkânelerinde daha değerlilerinin inşa edileceği ümidini izhar ediyordu.

HADİSEDE SIR PERDESİ VAR MIYDI ?

Bu dilek belki o ân için samimî idi amma hazin bir hayâldi... Bir Çırağan'ı bu ülke, elbetteki hiç bir devirde göremezdi. Kayıp sadece maddî değildi ki.. Bu çapta yapılar, kendilerine vücut veren manevî şartların, sanat duyuşunun, genel atmosferin mevhibeleridir: Rüzgâr gibi eserler: Arkalarında ne kalırsa nasîbe odur..

Meclis içinde ve dışında dedikoduların başlaması, Çırağan'ın son acısı oldu: Kulaktan kulağa fısıldamalar, Yıldız evrakının bir kısmının nakledildiği ve Sultan Hamid'e verilmiş Jurnalleri neşre karar veren Meclisin bu kararı neticesin-

de eski çehreleri meydana çıkacak bazı nüfuzlu kişilerin binayı k a s d e n yaktırdıkları fısıltılarının dolaşmasına sebep oldu. Bu iddia, her intikal devrinin ve inkılâb adı verilen yeni şahıslar ve şartlar saltanatının bünyesinden kopup gelen şifasız illetin, millete ait bir şâhaserin kül enkazı içinde bile boy verecek hazin mâhiyetinin acı tecellisi idi. Hakikat şu idi ki, o güzelim sarayı, bir **antika hazinesi** gibi muhafaza etmek gerekli iken, adetâ emr-i vâki ile Mebusan Meclisine tahsis ettirmiş olan Ahmet Rıza Beyi Sultan Reşad asla affetmedi. Jön - Türklerin bu tanınmış şahsiyetinin İttihad ve Terakki ile arası açılıp iki sene sonra Mebusan Meclisi riyasetinden uzaklaştığı zaman Padişah memnun oldu ve kendisini hemen Âyan Meclisi âzalığına tâyin etti. Başmabeyncisi Lutfi Simavî Beye: "— **Kendisini gördükçe, hatta ismini duydukça Çırağan Sarayını hatırlıyorum...**" demişti.

Büyük İmparatorlukların dışa bakan kudretlerinin bir tecellisi olan Sarayların duvarları içindeki ihtişamlı, aynı zamanda esrarlı hayatı tahayyül edebilenler için Çırağan'ın bugünkü iskeleti, Bizans Sarayına giren Fatih'in o berceste kıt'asını hatırlar.. Evet, devirler kapandıkça arkalarında kalabilen ya onları hayâllerinde canlandırabilecek mahdud kafalar, ya da böyle hazin iskeletlerdir..

Reklâm, işlerinizi saat gibi yürütür

REKLÂM VE TANITMA FAALİYETLERİNİZİ
yurt içinde ve dışında
EN ETKİLİ VE EN İSRAFSIZ ŞEKİLDE YÜRÜTMEK İÇİN
Kurumumuz hizmetlerinden faydalanınız

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01, İstanbul

(Basın : 60326)

Tarih — 424

VEDA

DÜŞÜNCELERİ, gerçekçi bir felsefenin potasında pişmiş üstad bir dostun şu deyişi, TARİH KONUŞUYOR'un Sizlere vedâ sebebinin vecîz ve dosdoğru izahıdır : **"— Düşmeyi beklemeden yürümek ve çekilmesini bilmek lâzımdır."**

Bu sebeple, düşmüyor, yürüyüp gidiyoruz.

●

BEŞ yıl hizmetlerimizi tarih kitaplığı için faydalı saydığımız günlerde ümidimiz, elbetteki, **elimiz kalem tuttukça vazifeye devam** idi. Türkiyemiz **taze meraklar ülkesidir.** Rejimler değişiyor, nesiller değişiyor; ölçüler, kıstaslar değişiyor, fakat varlığı için kültürün ham madde olması şart geleneklerin getireceği vefakârlık yeter olmadıkça, mevzularla alâkalar mevsimlik oluyor.

Türkiyemiz bugün, tecessüs rüzgârlarının esintileriyle sallanan bir ülkedir. Yayın sahası, piyango hediyelerinin câzibeyi temsil ettiği Loteryа meydanı gibidir. Tarih ki geçmişin ibretidir, nasıl olur da kafasını ve bedenini böylesine afakiliğin kılıfıyla örtebilir?

●

SU gerçeği de pek yürekle açıklıyalım : Sizlere ALLAHA ISMARLADIK derken abone sayımız, kendi sahamızda erişilmemiş rekor idi. Yan tedbirler alarak başkaları gibi pekalâ yaşıyabilirdik.

Düşünmemişizdir bile böylesini...

●

BİZ büyük'lerden küçükler'e dönüyoruz: **TANYERİ** adı altında Çocuk Yayınları yapacak bir müessese kurduk: Tarih, millî duygular, manevî değerler, kökü ve özü BİZ olan, mad dede ve mânada sağlam inançların duygusunu getirecek yepyeni bir sesleniş.. Yavrularınız için çıkmış sekiz sayıdan (1) birisini, bir liralık posta pulu göndererek isteyiniz. Gangster - Serüven tuğyanı içinde öz-

---

(1) KAHRAMAN ÇOCUKLAR **Bu, Kurtuluş savaşında gösterdiği güç inanılır kahramanlıklarla adını tarihimize GAZİ olarak yazdıran ANTEP'imizin ölüm - kalım günlerinde yaşları on ile onüç arasındaki dört yiğit çocuğun hepsi başından sonuna kadar gerçek yaşantılarının hikâyesidir.**

ARIBEYİ **Arı kovanın BEY'i, işçi arıların binbir emekle yaptıkları balları sonbaharda toplıyan çiftlik sahibinin tutumunu haksızlık saydı. Arılar, beylerinin buyruğu ile kovanı terkettiler. Ormandaki çeşitli serüvenlerden sonra anladılar ki, BAL'ı mutlaka birileri yiyecektir: Çoban, ayı v. s. Sonunda en rahat yerin yine kovanları olduğunu anladılar ve çiftliğe döndüler.**

İlginç resimlerile Arıbeyi'nin, Oduncu ile Aslan'ın, Deli Dursun'un hikâyeleri hepsi bu kitapta.

İLK KURŞUN **15 Mayıs 1919 da Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmışlardı. Yıllarca Türk'ün nimetini gören yerli Rumlar, mızıkalar çalıyor, Yunan askerlerine sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Bu nankörlüğe, Konak Meydanında bir kenara çekilmiş gazeteci Hasan Tahsin dayanamadı : Cebinden tabancasını çıkardı ve Yunan askerlerine ateş etmeğe başladı..**

Hasan Tahsin'in, Gökçen Efe'nin, Sütçü İmam'ın, Mehmet Onbaşı'nın, Hamdi Çavuş'un hepsi ayrı ayrı birer gerçek olan serüvenleri resimlerile bu kitabın içinde.

KURNAZ TEKİR **Çok eski zamanlarda, küçük bir kasabada zengin birinin büyük bir konağı vardı. Bu konağın kileri yiyeceklerle dolu idi. Konak halkının tek derdi, farelerdendi. Bu hayvanlar yediklerini yiyorlar, yemediklerini kirletiyorlardı. Nihayet komşular, bu derdin önüne ancak bir kedi ile geçilebileceğini söylediler. Konağa alınan kedinin adı TEKİR'di. Tekir farelere öyle bir**

EDERKEN

lemi çekilen düşüncelerin kaynağına el atmış olacaksınız. Dediğimizin doğruluk isbatı müşterek düşüncelerle bezenmiş mânevî dostluk yıllarımız değil midir?

CÜMLENİZE teşekkür borcumuz vardır: 4072 sahifede sekiz cildlik TELİF TARİHE sizlerin vefası imkân ve vücut verdi. Elbetteki üzgün ve mahzun vedâmızda, bütün hislerimizin üstündeki bu şükran duygusu ile huzurunuzdan ayrılıyoruz.

Allaha ısmarladık.

Mustafa UNAN

---

oyun oynadı ki, ortalıkta fare görünmez oldu.

Kurnaz Tekir, Küçük Gezginler, Yelkenli batarken hikâyeleri resimlerile bu kitapta.

SİHİRLİ SAAT **Yusuf Usta kentin en ünlü saatçisi idi. Bozuk, işlemez diye atılan saatleri alır, bunlardan görülmemiş saatler yapardı. Bu saatlerden birisinin çıkardığı ses, ötekilerinden bambaşka idi. Kentin yakınında oturan bir köylü, sık sık Yusuf Ustaya uğrar, hayran hayran bu saatin sesini dinler, "Usta, Murat Amca bu saatin sesini duyar mı acaba?" diye sorardı. Birgün Murat Ustanın dükkânını emanet ettiği köylü, saatle beraber ortadan kayboldu...**

Sihirli saatin serüveni ile İçimizdeki Ses, Dört Öğüt, Kendini Beğenmiş Hakan hikâyeleri resimlerile bu kitabın içinde.

ALTIN KALBLİ SULTAN **Çok eski zamanlarda, zengin bir ülkenin zalim bir padişahı varmış. Halk, padişahın zulmünden başka ülkelere göç etmeğe başlamış, memleket fakirleşmiş. Halk fakirleştikçe padişah vergileri arttırıyormuş. Vezirlerden birisi dayanamamış, gerçekleri padişaha anlatmış. Bu sözlere padişah çok kızmış ve onu kırk katırın arkasına bağlanması için komutana teslim etmiş. Komutanla vezir, işbirliği yaparak çeşitli serüvenlerden sonra zalim padişahı tahttan indirmişler. Eski vezir Padişah, karısı da Sultan olmuş. Yeni padişahın karısı çok iyiliksever olduğu için de halk ona "Altın Kalpli Sultan" demiş. Çok ilginç, çok meraklı...**

TARLADAKİ GÖMÜ **Ali Dayı dört oğlunu etrafına toplamış : "Ben çok yoruldum, yaylaya dinlenmeğe gideceğim. Siz dördünüz elele verin, tarlayı son bir defa daha derinlemesine sürün, taşları ayıklayın. Dedenizin sakladığı altın küpünü bulamazsanız şu sandığın içine koyduğum mektubu açıp okuyun. Sanırım ki, altınların yolunu o öğüt size gösterecek." demişti. Dört kardeş tarlayı tekrar derinlemesine sürmüşler, fakat altın küpünü bulamamışlardı. Sonra hepsi umutla babalarının mektubunu açıp okudular ve...**

Sihirli Kumaşlar, Üç Yolcunun Duası, Saraydaki Sınav, Görünmez Kuvvetler hikâyeleri de bu kitabın içinde.

BOZOĞLAN **Fakir bir köylünün tembel bir eşeği varmış. Eşeğin adı Bozoğlan'mış. Bozoğlan kendini çok akıllı zannedermiş. Bir gün kasabadan tuz getirirken Bozoğlan'ın derede ayağı kaymış, sulara gömülmüş. Ayağa kalkınca yükünün hafiflediğini hissetmiş ve çok sevinmiş. Bir başka gün yine kasabadan gelirken, derede yükünü hafifletmek isteyen Bozoğlan, kendisini sulara atmış, fakat bu defa sırtında pamuk çuvalları olduğu için yerinden kalkamamış. Bu yüzden sahibinden iyice dayak yemiş ve o günden sonra da "eşek" ilğini anlamış.**

Hayvanlar Derneği, Güneş ve Horoz hikâyeleri de bu kitabın içinde.

Her kitap 48 sahife, bol resimli 4 renkli nefis kapak içinde 100 kr.

(Bu kitapları, bedelini posta pulu göndermek suretile : TANYERİ YAYINLARI, P. K. 67 — İstanbul adresinden temin edebilirsiniz.)

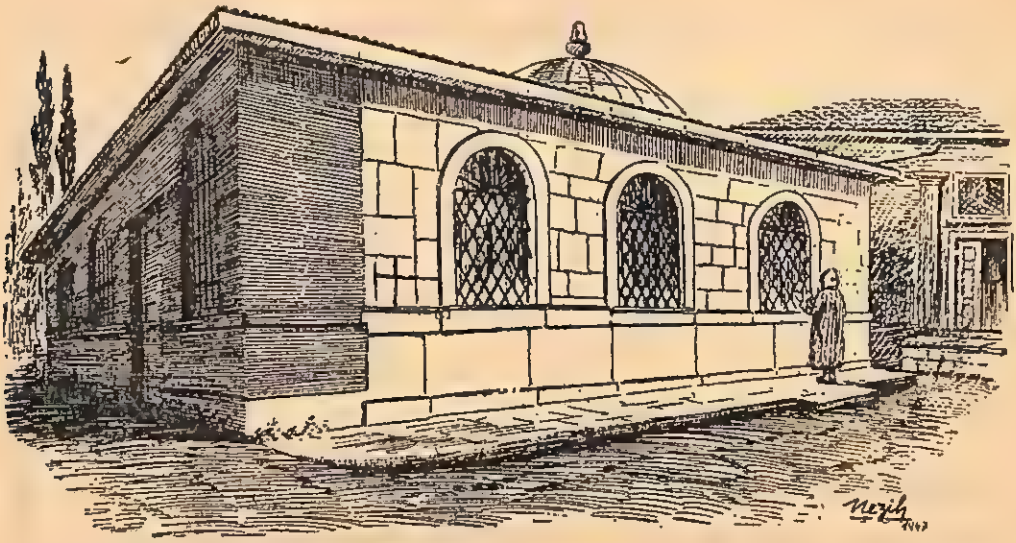

Sadece İstanbul halkının değil, bütün İmparatorlukdan gelen yüzbinlerce Müslümanın ziyaret ettiği İstanbul'un velilerinden Merkez Efendi türbesinin bugünkü hâli.

MANEVÎ HAYATIMIZDAN
BÂKİR SAHİFELER

Tarikat Mensuplarına Ait Zarif Fıkralar, Hadiseler, Şahsiyetler

Yazan : Cemaleddin Server REVNAKOĞLU

(Merhum üstadın SON yazısı)

Bayezid'den Koskoya inerken, Sırmakeş Hanını geçtikten sonra hemen solda, Hasan Paşa Hanı çevresinde, "Ağa Çeşmesi" Caddesi üzerinde, şimdi Koca Ragıp Paşa İlkokulunun (1) bulunduğu yer, evvelce meşhur bir Sa'dî Tekkesi idi. "Abdüsselâm Tekkesi" denilirdi. Hazredi Saadeddîn-i Cıbâvî evlâdından olduğu bilinen "Abdüsselâm-ı Şeybânî", Sultan Üçüncü Mustafa zamanında İstanbul'a gelip, aslında Celvetî Tekkesi olan bu Dergâha, Sa'diyye'den meşîhat koymuştu, İstanbul'da Sa'dî âsitanesi sayılırdı. Fakat bu telâkki yanlıştı. Zira Sa'diye Tarikatinin İstanbul'a gelmesi, bu tarihten çok öncedir. Yine Cenab-ı Pîr Seyyid Saadeddîn-i Cibâvî'nin ekber ve eşher evlâdından İbrahim Eb-ül Vefâ, H. 1090 (M. 1679) da İstanbul'a geldiği zaman, Eyyub'da, Fatih devri ricalinden Lâgarî Mehmed Efendi'nin kurduğu Nakşî Tekkesinde misafir olmuş ve buraya Sa'diyeden meşihat getirmişti. Halk arasında "Taşlıburun Tekkesi" denilen bu Dergâh-ı Şerifte, en son zamanlara kadar bu sebeple Sa'diye usulü icra edilirdi. Bu

(1) Koca Ragıppaşa Okulu, 1945 de yaptırıldı. Arapçayı zamanında kolaylıkla öğreten ve talebeyi, medreselerden önce mükemmel şekilde yetiştirip mezun eden Hoca İbrahim Efendinin, memlekete bir çok büyük adamlar kazandıran "Dar-üt Talim" isimli meşhur hususi mektebi de, bu Dergâh-ı Şerifin karşısında idi.

itibarla İstanbuldaki Sa'dî Tekkelerinin çoğu, hep Eb-ül Vefâ kolundan gelmekte idi.

Esasında Papazoğlu Mustafa mescid ve medresesine (dar-ül hadîsine) bitişik yaptırılan Abdüsselâm Tekkesinin ilk postnişini, Celvetîye'den "Şeyh Şirden" namile maruf Abdülvehab Efendi idi. Bu zattan bir hayli müddet sonra gelen Kovacı Şeyh Mehmed Emin Efendi, deriden su kovası dikmekle geçinirdi. Yarım asra yakın Tekkenin meşihatinde kalmış, 125 yaşında göçmüştü. Tekkeye isim bırakmış olduğundan buraya, "Kovacı Tekkesi" de derlerdi (2).

Kovacı Şeyh'in vefatından sonra oğlu Mehmed Gâlib Efendi, Dergâha Şeyh oldu.

İstanbul Sa'dî şeyhleri içinde Kıyam Reisliği ve Kıyam zikrini idare etmek hususundaki büyük iktidarı ile şöhret bulmuştu. Kendisine "Kovacı Zâde" denilirdi. Devrinde Kovacı Zâde'den Kıyam Zikrinin usul ve âdâbını taallûm etmek (öğrenmek), onun çırakları arasında bulunmak müstesna bir şeref-ti. Tanınmış Kıyamcıların ve Kıyam Re islerinin bir çoğu, ondan yetişmiş ve ondan Reisliğe mezun edilmiş bulunmakla iftihar ederlerdi. Tarikat yolunda da kemâl sahibi mübarek bir zat olduğundan, kendisinden feyz alarak yetişmiş Derviş ve Halifelerden çoğu zamanın mümtaz şahsiyetlerini teşkil etmekte idi. Meselâ, divan sahibi mutasavvıf şairlerden Yenişehir Fenerli Hacı Mehmed Vehbi Efendi, bunların en çok tanınmış olanlarından biri idi. (Son devir Sa'dî Şeyhlerinden değerli edîp merhum Hüseyin Saadeddin Nüzhet Ergun'un annesinin babasıdır.)

Şeyhin vefatı "mah-i matemde" (Muharrem ayında) ve zikr-i şerif sırasında, çok dikkate şayan bir şekilde olmuştur. Kıyam Kelime-i Tevhîdi, kısm edilirken (Yâ Mevlânâ!.., Yâ Hannân!.. münacaatinden sonra Tevhid-i Şerîf açılırken) Dergâhın Zâkirbaşısı Tellâl Osman Efendi, Segâhdan "Zabbinnukaa.." Şuulünü okuyormuş. Bu Şuulün "Mâ Hâkeza kablettiba ahseneyn-i aleyna ya Huseyn" mısraı okunurken, Şeyh Galib Efendi, zikri idare ettiği yerde, **"yandım yâ imâm!.."** diye derin bir sayha atıp zikir halkasının ortasına düşüvermiş. Tevhidhanede bulunanlar Şeyhin bu halini, Sa'dilere mahsus olan "donma" ya hamlederek, kendisinin istiğrak haline geldiğini sanmışlar; meğer Şeyh Gâlib Efendiye galib, cezbe-i vuslet imiş; kendisini Huzur-u Kibriya'da bulmuş.

"BİZİ BIRAKIP DA NEREYE GİDİYORSUN ?"

Abdüsselâm Dergâhının civarında oturan İran edebiyatındaki derin vukufu ile tanınmış eski Tahran sefiri, değerli insan Âli Bey (Türkgeldi) merhum ile klâsik divan edebiyatımızın son kudretli temsilcilerinden pek faziletli rahmetli dostumuz Mehmed Nüzhet Ortanca'dan Şeyh Mehmed Gâlib Efendi hakkında şu hadiseyi dinlemiştim :

Dergâh-ı Şerifin çevresinde bir yangın olmuş. Komşular telâşla eşyaları sokağa çıkartmağa, bir kısmını da pencereden aşağıya atarak kurtarmaya çalıştıkları sırada, Şeyh Efendi de türbeye inmiş, Abdüsselâm Hazretlerinin sandukası üzerindeki kıymettâr şalı ve diğer sandukalardaki koyu yeşil renkteki kalın örtüleri sökmeye başlamış. Fakat çiviler zamanla paslanmış olduğundan bunu hemencik yapamamış. Yangın alevlerinin sıcaklığı, Tekkeye doğru yaklaştıkça daha da çok bunalmış, şaşırmış, ne yapacağını düşünürken birden aklına geleni yapmaya koyulmuş: Hemen sandukanın altına girerek, sırtlayıp sokağa çıkarmış.

Şeyhin bu halini görenler, bilhassa yakın evlerin komşu kadınları :

"— Devletli sultanımız, bizi bırakıp da nereye gidiyorsun? Biz garipler, hizmetine muhtaç değil miyiz?" diye ağlamaklı olur, şeyhin arkasından hazin hazin haykırır dururlarmış.

---

(2) "Kâşif-ül Esrar" ın yazdığına göre, burası daha önceden bir Bektaşi Tekkesi imiş. Şeyhlik makamındaki Baba Efendinin, Sultan İkinci Mahmud'un gazabına uğrayarak katledildiği söylenilir.

Bu vak'ayı şöyle de anlatırlar :

Bir gece Tekkeden içeri hırsız girer. Maddî - manevî kıymettar eşyanın en çok bulunduğu yer olduğunu düşünerek hemen türbeye dalar. O da Şeyh Gâlib Efendi gibi ilk iş olarak Abdüsselâm'ın ve diğer meşayihin sandukalarındaki örtüleri sökmeye koyulur. Fakat gürültüyü duyanların türbeye doğru geldiğini ve yakalanacağını anlayınca hemen sandukalardan birinin altına saklanır. Bir müddet sessiz, sedasız ve hareketsiz öylece bekler. Ayak seslerinin çoğaldığını sezince, birden harekete gelir; sanduka ile beraber dışarıya fırlar.

Türbede hırsızı yakalamaya gelenler, bu hali görünce şaşkına dönerler. Ne yapacaklarını bilemiyerek, bir taraftan da korku ve heyecan geçirerek **"Evliya dirildi yahu!.."** diye bağrışmaya başlarlar. Kurnaz hırsız da, bunu fırsat bilip kendisini mahalle halkının elinden ve takibinden kurtarmış olur.

"YANALIM ŞEYHİM, YANALIM!"

Bursanın asîl çocuğu ve değerli tarihcisi muallim Fehameddin Beyden dinlemiştim :

Bursa'da Celvetiyye'den **"Kara Kâdî"** Dergâhında, Tekkenin son postnişini Mehmed Ali Efendinin zamanında, bir âyin-i şerîf günü zikre devam edilirken, zuruhat üzerine **"Bedevî Topu"** na geçilmiş. Pek hareketli, hünerli bir zikir tarzı olan "Bedevî Topu", kendisine mahsus gulgulesi ile, vecd içinde sürüp giderken, şeyhin yakın dostlarından muzipliği seven birisi, - muhakkak ki bir hafifmeşreplik eseri olarak - şeyhin lâpçini içine bir "kav" çakıp atıvermiş. Kimse işin farkında değil. Kav parçası, lâpçin içinde, şeyhin tabanını tahammül edilemiyecek bir şekilde yakıp kavurmaya başlayınca, şeyh efendi, ne kadar sabredip sezdirmemek istemiş ise de, acısına dayanamıyarak ve pek zorda kalarak **"Yanıyorum!"** diye bağırmıya başlar. Etrafındakiler, işin aslını bilmedikleri için şeyhin bu feryadını, zikrin neş'esinden husule gelen bir "sayha" mahiyetinde telâkki ettiklerinden, biçare şeyh efendi, istimdad eder tarzda **"Yânıyorum!.."** dedikçe, onlar daha yüksek perdeden :

"— Yanalım şeyhim, yanalım.." diye cezbeye yakın daha coşkun ve heyecanlı bir şekilde mukabelede bulunurlar.

Bedevî Topu, etrafı topa tutmuş gibi bu tarz-ı surette ve bu edada devam edip dururken, başına gelen acıklı halini, ne yaptı ise yanındakilere bir türlü anlatamayan şeyh efendi, acının şiddeti gittikçe artıp dayanılmaz bir dereceye gelince artık pek bunalır, zikrin sonunu beklemeden feryad edercesine **"İlâllah."** diye haykırır, zikri keser ve kendisini dışarıya zor atar.

İLÂHİLER BİTİNCE..

Yine Bursa'da Kaadiriyeden "Büyük Kaygılı" Dergâhında (3) bir gece devran ediliyormuş. Misafir şeyhlerin ve usta zikircilerin fazlalığından pek "cemiyetli" olmuş. Zikrin coşkunluğu arttıkça artmış ve devran geç saatlere kadar devam etmiş.

Evvelâ Kaadirilere mahsus olan Eşrefî usulünden başlanıp, Halvetîlerin Sünbülî usulü, Vefa devri, Dolap zikri gibi muhtelif tavırlarda, daha da uzayıp gidince, her perde kalkışta, her tavrın değişmesinde, durmadan yeni yeni ilâhiler atan Zâkirbaşı Efendide halile ve tabiatile bildiği ilâhiler tükenmiş. Ne yapsın? Bir yandan devran devam ediyor. Bir an içinde aklına bir türkü gelmiş. Hiç sezdirmeden zikrin ahengine uydurup başlamış kıvrak kıvrak okumaya :

Sivastopol önünde yatan gemiler (aman aman..)

Zikr-i şerifin ve İsm-i Hû'nun gittikçe yükselen perdesinden ve etrafı uğuldatan gulgulesinden kimsenin farkına varmadığını görünce zâkir efen-

---

(3) Bu Dergâh-ı Şerif, son zamanlarda sökülerek kaldırılan "Deveciler Mezarlığı" nın üstünde idi. Şimdi Sanat Okulunun güneyine rastlayan yerinde, yalnız türbesi kalmıştır. O da bakımsız bir haldedir.

dinin cesareti artmış; arkasından bir türkü daha :

Yavuz geliyor Yavuz,
Denizi yara yara...

Devranı sonuna kadar bunlarla yürütmüş ve hiç aksatmadan idare edebilmiş.

İşin en takdire değer, dikkate şayan tarafı bunları okurken, zikrin ilâhî ahengini bozmamış, havayı değiştirmemiş, kimseye de sezdirmemiş.

Şimdi nerede bunu yapabilecek bir zâkir, hatta bir zâkirbaşı?..

"DEVRAN" IN HUSUSİYETLERİ

Koca Mustafa Paşa Hanikah-ı Şerifi postnişini Rızâüddîn Efendiye Sümbülliler arasında "Büyük Rıza Efendi" derlerdi. Mesleğinde hakikaten büyük meziyetlere ve manevî kemale sahip muhterem bir insandı. Yaşlı, zayıf ve dermansız olduğu halde Tevhidhanede zikre girince sanki bir delikanlı kesilir, âşıkane haller ve tavırlarla saatlerce zikrettirir, doymak, yorulmak bilmezdi.

Devran usulünün her nev'ini gâyetle iyi bilirdi. Bilhassa "Vefâ Devri"nde, "Dalga Tevhidi"nde, kalbî "İsm-i Hayy"da, gâyet ustalıkla taban sürterek ve kaydırarak sezdirmiyecek şekilde hafif hafif ayak vuruşları ve emsalinden çok fevkalâde olan Devran idaresi görülecek şeydi.

Şurada sırası geldiği için ilâve edeyim : Devranın idaresi esnasında şeyhin ayak vurması, en nazik ve mühim bir meseledir. Her şeyh efendi bunu yapamaz, beceremez. Devran idaresini üzerine alan şeyh efendinin, herşeyden önce estetik ruha sahip bulunması, mutlaka ve mutlaka musikişinas olması, hiç değilse orta derecede bir zâkir kadar "ilâhî" bilmesi, bilhassa ilâhinin atılacak yerini çok iyi bilmesi ve bunun için de devranın üstünde yüzen basbariton tonajında kalın ve gür sesli olması, behemehal şarttır. Bunları bilmeyen şeyhin Devran'ında ve Devran devrinde gönül okuşuyacak bir nizam, intizam ve muvaffakıyet asla görülemez. Dolayısile "safa-yı derûnî" denilen manevi bir neş'e ve hazz-ü lezzet beklenemez.

Türk tarikatlerinin İslâm dünyasında müstesnâ yeri vardı. Her taraftan gelen mümin-ler, büyük irfan merkezlerimizde feyz alırlardı. Yukarıda Yesevî tarikatinden Buharalı bir Şeyhi görüyoruz.

Daima Düyek usulünde (ikili bir ritim ölçüsü ile) ağır ağır başlayıp gittikçe hızlanarak devam eden Devran zikrinde, bilhassa Halvetîlere mahsus, gulgulesi dünyayı tutan ana Devran'da, "İsm-i Hu" zikrinin perdesi kaldırılırken (yükselirken) şeyh efendi hafifçe, usulcacık ayak vururdu. Fakat ayağı yerden kalkmaz.

Beraberce söylenilen "Hû" ism-i şerifi ile beraber sol ayak, sağ ayağın yanından ayrılırken, sağ ayak onun kaldırıldığı yere çekilerek gelir ve topuk sabit kalır. Topuktan ileriye doğru parmaklar tarafına sürterek bir kaydırma oluyormuş gibi tahtanın üstüne hafif bir değdirme yapılır. Ustalık buradadır. Yoksa son zamanın Meydan, Dev-

ran görmemiş, sonradan türemiş müteşeyyihlerinde rastlanıldığı gibi halı tepmeğe benzer çok kaba bir şekilde pat pat ayak vurulmaz. Zikrin bütün ahengini bozan bu hal, yalnız bir münasebetsizlik olmakla kalmaz, hem çirkin, hem ayıptır; hem de edeb'e sığmaz. Hele Pîrevi olan âsitanelerde sesli sesli ayak vurmak, bu hatanın en büyüğünü işlemek olur. Şeyhin bu babda vâkıf-ı hiçbirşey olduğunu gösterir.

Kudema-yı meşayih'den gelen an'anevî usule göre, âsitanelerde yapılan Devran'lar, ancak topukla idare edilirdi (4). Yahut "İsm-i Hu" lar ağır, fasılalı surette birbirine devredilirken şeyh efendi içinden "Allah", yahut "Kayyum" derdi.

BİR BAŞKA DUACI

Zarafet ve dirayetile, tatlı sohbetlerile her mecliste aranılan, gönüller çelen Büyük Rıza Efendi, hulûskârlık, riyakârlık nedir bilmediği için her yerde içinden geldiği gibi konuşan, olduğu gibi görünen ve görüşen tertemiz kalbli, mubarek bir insandı.

Yerine göre dua etmek ve onu güzel bir şekilde tertiplemek hususunda ayrıca maharet sahibi olduğundan, Tekkelerin bilhassa Hilâfet cemiyetlerinde duayı, ekseriyetle ona bırakırlardı.

Bir gün kendisini yine dua etmesi için ısrarla saraya davet etmişlerdi. Padişahın huzuruna çıkardılar. Dua, "Muayede Merasimi" münasebetile yapıldığı için İstanbul'un hatırı sayılan Tekke şeyhlerinin pek çoğu, orada davetliler arasında bulunuyordu.

Şeyh Rıza Efendi, merasim sonunda duaya başladı ve duanın içinde padişahın adına sıra geldiği zaman her duacıdan dinlenilen :

"Şevketlû, kudretlû, devletlû velinimet-i bîminnetimiz.." gibi klişeli sözler yerine, **"Sultan Abdülhamid kulunu, Yârabbi Sen sıhhat-i âfiyette daim eyle; millet-i memlekete hadim eyle.."** demişti. Etrafındakiler çekinmişler, fakat Sultan Abdülhamid, insaf ve itidal gösterip bu samimîyetten memnun olmuş şeyh efendiye "ihsan-ı şâhâne" de bulunmuştu.

SON VAZİFE

Şeyh Rızaüddin Efendi, manevi kemâlini, bütün ömür boyunca, hattâ teneşir tahtasına yatırıldığı saate kadar devam ettirmişti. Bu itibarla onun gö-

---

(4) Fatih'te Halvetiye'den Kumrulu Dergâh-ı Şerifi postnişini Abdüllâtif Efendi, onun çıraklarından Nureddin Asitanesi son postnişini İbrahim Fahreddin Efendi (Erenden), Sümbül Efendi Hanikah-ı Şerifinin pek liyakatli pîşkademi ve Dağman Tekkesinin son postnişini nûr gibi bir zat olan Şeyh Şerefüddin Efendi (sanki Hâtıfdan gelen ilâhî, semavî bir sesi vardı. Devranın azametini, çocukluğumda ilk defa bu zatta görmüştüm), Merkez Efendi Hanikah-ı Şerifi postnişi Ahmed Mes'ud Efendi, İstanbul Kaadirihanesi Şeyhi ve zamanının Meclis-i Meşayih Reisi Şerif Ahmed Muhyeddin Efendi, onun münevver, mükemmel torunu ve aynı hanikahın son postnişini - birçok üstün meziyetleri dolayısile "Gavs-ül Meşayih" dediğim - İsmail Gavsî Efendi (Erkmenkul), bu hususta onu yetiştiren Hekimoğlu Ali Paşada Eşrefî Asitanesinin son postnişini Şeyh Müfid Efendi, "Büyük Rıza Efendi" den sonra aynı hanikahda onun yerine geçen oğlu ve halifesi Kudbeddin - Kutbî Efendi, Küçük Hamam'da Kaadiriyeden Kaadızâde Tekkesi postnişini "Altıpatlar" Şeyh Rıza Efendi, Eyyub'de Bahariye'de Şâh Sultan Dergâh-ı Şerifi postnişini meşhur Eb-ul Feyz Efendi, ve İstanbul'a yakın yerlerden Bursa'da Mısrî Asitanesi son postnişini Şeyh Şemseddin Efendi (Ulusoy) gibi sayılı şahsiyetler, son asrın Halveti-Devranî meşayihı içinde haklı olarak büyük şöhret yapmışlardı. Devran ettirmek, Devran'ı idare etmek hususunda, hakikaten üstadane bir iktidara malik bulunuyorlardı.

Zamanın en kıdemli Şa'banî şeyhi bilinen Müştak Zade Ahmed Efendi, bunların hepsinin üstünde idi. Asitane veya Zaviye hangi Tekkeye gelmiş olsa, Devran'ı mutlaka ona bırakırlar, onun topuk vurarak pek âşıkane bir şekilde Devran ettirmesini seyre dalarlardı.

Teraviden sahura kadar Devran ettirdiğini söylerler.

çüşü, yıkanması ve - Tarikat erbabına mahsus olduğu şekilde - çeyizlenmesi de, çok dikkate şayan olmuştu.

Şeyhin na'ş-ı pâkini, yıkanmak üzere Dergâh-ı Şerifin "Taamhane" denilen büyük yemek odasına getirip, usulü veçhile bir teneşirin üzerine yatırmışlardı. Kendisini Hanikahın o tarihte "Pîşkademi" (şeyh vekili) ve başimamı bulunan, "Remazan-ı Mahfî" Dergâh-ı Şerifi postnişini Şeyh Hafız Şükrü Efendi, gasledecekti.

Hazret-i pîrin türbedarı Hacı Nuri Efendi ile Dergâhın meydancısı Hacı Ali Efendi, su döküyorlardı. Zâkirbaşı Hüsnü Efendi, yanında peyrevi müezzinbaşı Hacı Mehmed Efendi ile birlikte okunan ilâhileri idare ediyordu.

Hanikahın sertarîki Hacı Kutbî Efendi, teneşirin başucunda buhurdan tutuyordu.

İstanbul meşayihinden bir çok zevat, etrafta halka olmuşlar, zikr-ü tevhide devam ediyorlardı. Bunlar arasında Merkez Efendi Tekkesi postnişini Şeyh Ahmed Mesud Efendi, Yedikule, Hacı Evhad Tekkesi postnişini Şeyh Alaeddin Efendi, Karagümrükte Hazret-i Nureddin Asitanesi Postnişini, devrinde meşhur duagû Yaşar Rızaüddin Efendi, Yenikapı Mevlevihanesi postnişini, tanburî Mehmed Celâleddin Dede Efendi (neyzen Gavsi Baykara'nın merhum büyük babası), Galata - Kulekapısı postnişini Şeyh Ataullah Efendi, Kasımpaşa Mevlevihanesi postnişini Mehmed Ali Efendi, Eyyub - Bahariye Mevlevihanesi postnişini neyzen ve şair Hüseyin Fahreddin Dede efendi gibi mümtaz şahsiyetler, merhum Şeyh Rızaüddin Efendinin yakın dostlarından bulundukları için zikir halkasının en önünde yer almışlardı.

ŞEYH RIZAÜDDİN EFENDİNİN KEMÂLİ

Cenazenin gasli bu şekilde tamamlanmıştı. Tam çeyizlendirilmek (kefelenmek) üzere iken Şeyh Rıza Efendi, birden gözlerini açmış, şeyh-i gâsil Şükrü Efendiye doğru uzanmak ister gibi onun tarafına başını çevirmiş ve gülümsiyerek etrafına bakmıştı.

Bu hali görenler içinde tabiatile şaşırıp ürken, korku ve heyecan geçirenler de olmuştu.

Şeyh-i gâsil Şükrü Efendi, büyük bir hürmet ve teslimiyetle **"Efendi; Destûr!"** diyip Şeyh Rıza Efendinin gözlerini mesh etti (elile göz kapaklarını kapadı); çeyizlemeye devam ediyordu. Şeyh Rıza Efendi yeniden gözlerini açtı. Şeyh Şükrü Efendi, tekrar mesh eyledi. Şeyh Rıza Efendi kısa bir müddet sonra üçüncü defa olarak gözlerini açıp, başını Şeyh Şükrü Efendiye doğru döndürür gibi bir hâl alınca, kendisinin herhalde bir şey arzu ettiğine hükmedildi. Bakıldığı zaman görüldü ki, bohça içinde gelen "emanet" ler arasına, "tekbirli arakiyesi" nin konulması, hakikaten unutulmuş. Arakiyeyi getirdiler. Şeyh Şükrü Efendi tekbirleyip merhumun başına giydirir giydirmez, Şeyh Rıza Efendi, âdeta memnuniyetini bildirir gibi yine hafif bir tebessümle göz kapaklarını, bu defa kendisi indirmiş ve bir daha açmamıştı.

O zaman Harbiye Nezareti Mektupçusu bulunan Giridî Muhtar Bey, Şeyh Rızaüddin Efendinin vefatına dair söylediği çift kafiyeli tarih manzumesinde bu bahsi, bilhassa belirtiyor :

Dergâh-ı Sümbülî'de bir şeyh-i ekmel iken
İrdi Rıza Efendi tâ merkez-i Cemâl'e
Gaslinde ol Hudâbîn, feth eyleyüb dü çeşmin
Gösterdi bir keramet erbab-ı vecd ü Hâl'e
7 cumadelâhire 1309

Şeyh Rızaüddin Efendinin cenaze merasimi pek kalabalık olmuştu. Cemaatin, mubalâğasız on beş - yirmi bin kişiye yükselmesi, Sultan Abdülhamid'in vehmini arttırmıştı. O devrin gazetelerinin yazdığına göre, saraydan her iki saatte bir üstüste yaverler göndererek cenazenin bir an önce defnedilmesini ve merasimin dağılmasını istemişti.

Kısa bir müddet sonra Hazine-i Hâssa'dan (kendi cebinden) Şeyh Rıza Efendinin kabri üzerine hususî bir türbe yaptırtmıştı. (Harab olmakla beraber halen yerindedir.)

SOHBETLER

CEMAL KUTAYIN AYLIK MECMUASI

Üstadın bundan sonra bütün fikir hayatını sahifelerinde bulacağınız ülkenin görmediği SOHBETLER lezzeti.

Her ay ciltli bir kitap hüviyeti içinde 208 sahifelik müstesna eser

(Kitapçılarda ve bayilerde satılmaz, münhasıran abonelerine gönderilir. Yıllığı 60, altı aylığı 30 lira, 208 sahifelik her sayısı 5 liradır. İsteme adresi : Cemal Kutay, Posta Kutusu 167 — İstanbul)

Aralık 1968 de çıkan BİRİNCİ sayısından bazı yazılar

- **Beklenen adam ve İkinci Kuvay-ı Milliye**
- **Bir hayal gibi, çoook uzak bir hayal gibi**
- **Türk'ün kalbi burada çarpar**
- **Türk Masonluğunun hakikî çehresi**
- **Büyük Zafer'i kurmay başkanı Asım Gündüz Paşa anlatıyor.**
- **Osmanlı Kızının kafes arkası hayatı**
- **Sultan Vahidettin ve Mustafa Kemal**
- **Müslüman Kardeşler hareketi**
- **Prenses Elâ'nın hatıra defteri**
- **Yalta'da Türkiye üzerine pazarlık**
- **Devre Kasideler**
- **Lâtife Mustafa Kemal Hanımefendi ve Miss. Jacueline Kennedy**
- **Tarih Aynasından hadiseler**
- **Dost mektuplar**

Ocak 1969 ayında İKİNCİ sayısı da çıkmıştır.
Elde koleksiyona ayrılmış mahdut sayı vardır.

Esir Pazarından
Sadrazamlığa

İbrahim Paşa
ve
Kötü Dostlar

Yazan : Ziya NURİ

Kanunî Sultan Süleyman (1494 - 1566). Onuncu Osmanlı Padişahı.... Kırk altı sene saltanat sürdü ve sınırlarımızı Viyana kapılarından Kalmuk Bozkırlarına, Hazerden Sudan'a kadar genişletti. İki değerli oğlunu öldürtmesi, bu sahifelerdeki hadise ile vezirini fedâ etmesi, hepsini de Rus papazının kızı Roksolona'nın hatırı için yapması ihtişam ve kudretine yakışmıyan hadiseler oldu.

Bizde ve dünyada, ikbal sandalyesine oturanların etrafını bir yığın kişiler sarar. Bunlar, kendi çıkarları hesabına, ikbal ve mevki sahibine türlü şaklabanlık, dalkavukluk ederler. İkbal sahibini riya ve samimiyetsizlikle şımartırlar. Onlara haddi ve hakkı olmadığı büyük sıfatlar, büyük meziyetler yakıştırırlar. **"Sahipkıransın"** derler, **"Harikasın"** derler. **"Dünyayı ıslaha memur edildin"** derler. **Ululuk, güçlülük, soyluluk** atfederler. Adamcağızı deliye çevirirler. Sonra, gerçek irade ve iktidar sahiplerinin kinine, garazına uğratırlar ve ölümüne kadar yol açarlar.

Eski efendileri, bir tehlikeye uğradığı zaman da, yanlarından uzaklaşan, eski velinimetlerini tepen, inkâr eden gene bunlar olur. Yakın ve uzak tarihimiz, böyle çok hadiselere şehadet etmektedir. Bunlardan en dikkate değeri " **Makbul İbrahim Paşa'dır.** Bir zamanlar Osmanlı Devletinin bütün kudretini elinde tutan, Avrupa İmparatorlarından **"Altes Frer"** (Şevketlü Karındaşım)' hitabıyla mektuplar alan, adının başına **SULTAN** sıfatını eklemek cesaretinde bulunan bir **"Makbul"** ün, nasıl **"Maktül"** olduğunu anlatmak isteriz.

İBRAHİM PAŞA KİMDİR ?

İbrahim Paşa, Epir kıyılarında, Parga şehrinde doğmuştur. 10 uncu Padişah Kanunî Sultan Süleyman ile yaşıt olduğuna göre, 1495 yılında doğmuş olması gerekir. Bir balıkçının oğlu olduğu söylenmektedir.

Epir kıyılarını vuran Türk korsanlarının elinde esir olarak, Foça'da esir pazarına çekilen küçük balıkçı çocuğu, Manisalı dul bir hanım tarafından satın alınır. Bu tarihte sekiz yaşında bulunan küçük İbrahim, Türk kadınının kölesi olduğu yıl, 1503 - 1504 civarlarıdır.

İbrahimi satın alan kadın çocuksuz bir duldur. Çok zengindir. Bütün sevgisini küçük kölesine verir ve O'nu ev-

lât edinir. Tahsiline ve terbiyesine itina eder. Hususî öğretmenler tutarak İslâmî bilgiler öğrenmesini sağlar. Ayrıca da musiki öğretir. Sevimli ve zeki çocuk, kısa zamanda sivrilir, yükselir.

Daha önce, kendi yurdunda İtalyanca ve Rumcayı öğrenmiş olan İbrahim, Manisada Türkçeyi ve kemençe çalmasını mükemmel şekilde öğrenir.

Arası birkaç yıl geçince küçük köle, Manisa'da tanınan, sözü edilen bir kişi olur.

Bu sırada, Manisa Sancak tahtında Yavuz'un oğlu Şehzade Süleyman oturmaktadır. Bu zat, sonradan "Kanunî Sultan Süleyman" unvaniyle Osmanlı tahtına geçecek ve 1520 yılından 1566 yılına kadar saltanat sürecektir.

Şehzade Süleyman, İbrahim'in yaygın şöhretini duyunca, O'nu huzuruna çağırtır. Çocuğun zeki, akıllı, sevimli, sazdan sözden anlar bir kişi olduğunu görür ve sahibi olan kadından satın alarak kendi dairesi halkına katar. İbrahim'in yeni görevi Şehzade'nin Has Odabaşılığıdır.

Manisa'da genç Şehzade ile Has Odabaşı'sı uzunca bir süre birlikte yaşarlar.

Yavuz Selim'in anî ölümünde (1520) saltanat nöbeti Şehzade Süleyman'a gelir. İstanbula giden maiyet kadrosunda İbrahim Ağa da vardır. İbrahim Ağa bu tarihte yirmibeş yaşlarındadır. Saraydaki vazifesi, Manisa'da olduğu gibi, gene Has Odabaşılık'tır.

BAŞDÖNDÜRÜCÜ YÜKSELİŞ

Yavuz Selim'in kızı ve yeni Padişah Sultan Süleyman'ın küçük hemşiresi Hatice Sultan, çok genç yaşında dul kalınca, Has Odabaşı'yla evlendirildi. Bu suretle eski esir, saray erkânı arasına girdi.

Sultan Süleyman, İbrahim'e daha da büyük iyilikler etmek istiyordu. Sadarette, yaşlı ve emektar Vezir Pirî Mehmet Paşa bulunmaktaydı. Padişah bir gün Vezir-i Âzamını huzura davet etti :

"— Lala, dedi. Kendisini pek beğendiğim, devlete büyük hizmetleri dokunacağını umduğum bir emektârım var. Kendisini çırağ etmek isterim. Ama, ne rütbe ile nereye göndereceğimi bilmiyorum. Sen ne dersin? bu kuluma hangi rütbe ve vazifeyi versem gerek ?"

Pirî Mehmet Paşa, lep demeden leblebiyi anlıyacak kadar zeki bir devlet adamıydı. Genç Padişahın zamirindeki fikri anlamada gecikmedi :

"— Padişahım, dedi. Gerektir ki, böyle yakın ve makbulünüz olan bir kulunuza, bendenizin makamından elverişli yer yoktur. Mühr-ü Şerifinizi o kulunuza vermeniz münasip olur."

Pirî Mehmet Paşa, o dakikada sadaretten istifa etti, yerini genç ve makbul İbrahim Paşaya bıraktı.

Damat İbrahim Paşa, Sultan Süleyman'ın ikinci Vezir-i Âzamı olarak göreve başladı. Ayrıca gelir temini için kendisine Rumeli Beylerbeyliği de ihsan olundu. Bu vazife fiili bir görev olmayıp, ancak İbrahim Paşanın gelirine bir eklenti yapmak için verilmişti.

Ne var ki, saltanat töresince Vezir-i Âzam'ın Kubbealtı vezirlerinden seçilmesi lâzım geliyordu. Bu defasında ise, İbrahim Ağa, Has Odabaşılıktan vezarete, hem de baş vezirliğe geçmişti. Bu baş döndürücü bir sıçramaydı. İbrahim Ağa, artık İbrahim Paşaydı.

KANUNÎ'NİN BİR BAŞKA "MAKBÜL" Ü

Kanunî'nin sevdiği ve inandığı bir makbul adamı daha vardı : Başdeftardar İskender Çelebi...

O günkü Başdeftardarlık makamı, bugünün Maliye Vekâletine eş bir devlet göreviydi. İskender Çelebi, sınırları çok çok genişliyen Osmanlı Ülkesinin para işlerini hayret edilecek kadar ustalıkla idare ediyor, saray hazinesi daima dolu duruyordu. Çelebi, sihirbaz bir maliyeciydi. Devletin gelir ve giderini çok iyi ayarlıyor, hazine daima yedek paralarla sarfa hazır bir vaziyette bulunuyordu.

Yeni Vezir-i Âzamın ilk resmî gezisi, Mısır'a tertiplendi. Kanunî, babası Yavuz tarafından Osmanlı mülküne katılan Mısır'ın çok zengin olduğunu biliyordu. Ne var ki, bu zengin ülkeden beklendiği kadar gelir temin edilemiyordu. İstanbulda

idarî, askerî ve malî heyetler hazırlandı. Ayrıca kalabalık bir kapı halkı düzenlendi. Bunlar, kuvvetli bir donanma ve çok sayıda nakliye gemileriyle Mısır'a gönderildi.

Makbul İbrahim Paşa, Mısır'ın siyasî ve idarî düzenini yola korken, İskender Çelebi de malî durumunu islah etti. Bu tarihten son Mısır istiklâline kadar **MISIR HAZİNESİ** adıyla anılan gelir kaynağı, İmparatorluğun en sağlam bir varidatını teşkil etti.

İskender Çelebi gerek aklı, gerek tedbirleriyle Sultan Süleyman'ın, Makbul İbrahim Paşa kadar sevdiği ve güvendiği bir adam olmuştu.

İBRAHİM PAŞA SALTANATI

İbrahim Paşa, İstanbulda gerçek bir saltanat kurmuştu. Paşa Kapısı, Saray Kapısı gibi işliyordu. Konak çok sayıda **"Kapı Kulu"** vasıtasıyla korunuyor, Vezir Mehteri kapıda nöbet çalıyordu. Kubbealtı vezirlerinin, saray yerine Paşa Konağında toplandığı çok vaki idi. Bu adeta devlet içinde devlet kurmağa benziyordu. İbrahim Paşa'nın bu gösterişine karşı ilk tepki, Padişahın gözde Hasekisi Hurrem Sultan'dan geldi.

Hurrem Sultan, Şehzade Selim'in annesiydi. Kocasından sonra Osmanlı tahtına Selim'in geçmesini istiyordu. Oysa ki, Veliaht Şehzade Mustafa idi. Babasının ölümünden sonra Osmanlı Tahtına O'nun geçmesi gerekiyordu.

Veliaht Şehzade, Kanunî'nin bir başka karısı, Mah-ı Devran Hasekiden dünyaya gelmişti. Hurrem, Mah-ı Devran'ın oğlu olan Şehzade Mustafayı bertaraf etmek istiyor, fakat Makbul İbrahim Paşanın kocası üstündeki nüfuzundan çekiniyordu.

Bir aralık, Damat'ın yakınları tarafından **"Sultan"** diye yâd edildiğini haber aldı. Hemen Şevketlü kocasına giderek:

"— Bu nice olur ki, bir devşirme parçası kendusüne Sultan diye hitap ettirür. Bir ülkede kaç sultan olur?"

İhtiraslı Hasekisinin tesiri altında bulunan Padişah:

"— Haşa ki, bu sözler İbrahim'in ola, demişti. Etrafına toplanan allak ve kalleşlerin uydurmasıdır."

"— Öyle buyurursunuz ama, İbrahim giderek saltanata el koymak ister. Hatta şimdiden devlete ortak olmuştur. Nice işler vardır ki, atabeye (saraya) gelmeden vezir kapısından halledilir. Bu işin önü alınmazsa ilersi için müşkül olur."

İbrahim Paşa, Hurrem Sultan'ın ittihamlarına hak verdirecek şekilde hareket ediyor, parmağına ikiyüzbin kuruşluk yüzükler takıyor, büyük devlet işlerini tek başına idare ediyordu. Hatta, Fransa Kralıyla şahsî muhaberesi vardı. Taçsız bir Padişah gibi yaşıyordu koca ülkede.

BARDAĞI TAŞIRAN SON DAMLA

İbrahim Paşa, İran seferine giderken Padişah kendisine bazı nasihatlar etti:

"— Uğurun açık olsun İbrahim, dedi. Bu seferde yanınıza İskender Çelebiyi de katarım. Bir akıldâne kişidir. Onunla istişare edesin. Sıkıldığın zaman Çelebinin fikirlerinden faydalanasın. İskender Çelebi saltanatımızın temel taşlarından biridir. Sana güvendiğimiz kadar kendisine de güvenirim."

İbrahim Paşa, Padişahın bu sözlerinden incindi. Kendi davranışlarına İskender Çelebinin ortak olmasından çok çok gocunmuştu. Bunu Padişaha belli etmedi :

"— Emir Sultanımızındır." demekle yetindi. Fakat İskender Çelebiye derin bir kin bağladı.

İran Seferi pek başarılı geçmiyordu. Ancak ufak tefek başarılar elde ediliyordu.

Ordu içinde dellallar **"NİDÂ"** ettirilirken şöyle bağırıyorlardı :

"— Ey gaziler! Sahib-i Devlet Sultan İbrahim Efendimiz emirleridir ki.."

Bir gün İskender Çelebi kendisine :

"— Devletlû, dedi. Adımız ordu içinde **"Sultan"** diye anılır. Ola ki, bu söz Padişahımızın kulağına gider ve hakkınızda gazab-ı şahaneyi mucip olur."

İskender Çelebi'nin bu haklı müdahalesinden İbrahim Paşa, çok sinirlendi ve bir yolunu bulup idam ettirdi.

Padişahın gözdesi olan bir Başdeftar-

darın öldürülmesi, İstanbulda hoş karşılanmadı. Paşanın ölüm kadehini dolduran son damla bu hareket oldu.

"MAKBUL" NASIL "MAKTÛL" OLDU ?

İbrahim Paşa, seferden dönünce, Padişah hakkında bazı şeyler düşünüyordu. Ne var ki, Vezir-i Âzam gerçekten kuvvetliydi. Padişah gücünün bile yetmiyeceği kadar etrafı vardı. Açıktan açığa boğdurulması, halk arasında tepki uyandırırdı. Buna bir çare bulmak gerekiyordu.

Padişah, eski arkadaşı, eniştesi ve Vezir-i Âzamı için saray hareminde bir daire hazırlattı. Bazı günler Paşayı sarayda misafir ediyordu. Bu uzunca bir süre devam etti. Artık İbrahim Paşa ve Kapısı halkı, yani özel muhafızları bu durumdan şüphe etmez olmuşlardı. İlk günlerde birkaç bin muhafızıyla saraya gelen İbrahim Paşa, sonraları, beslediği güvenle, tek başına gelmeğe başladı.

Öte tarafta ise, Hurrem Sultanın entrikaları dönüyor, İbrahim Paşanın ölüm saati yaklaşıyordu.

Son gece geç vakitlere kadar konuştular. Padişah, Vezirine rahatlık diliyerek hareme çekildi. İbrahim Paşa ise, kendisine ayrılan odaya geçti ve yattı.

Gecenin geç saatlerinde içeri giren cellâtlar, İbrahim Paşayı boğdular.

İbrahim Paşa, **MAKBUL** iken **MAKTUL** oldu.

Paşa, sadaret mührünü aldığı tarihten itibaren (27 Haziran 1523) boğulduğu geceye kadar (18 Mart 1536) 12 yıl, 8 ay 21 gün sadarette kaldı.

Boğulduğu akşam bir ramazan gecesiydi. İftarını sevgili ve haşmetli kayınbiraderiyle birlikte yapmıştı. Bayram için ulûfe ve tebrik işlerini görüşmüşlerdi. Ne çare ki, ecel müsaade etmedi. Yerini Ayas Paşaya bırakarak Tanrının rahmetine kavuştu. Cellât Kara Ali, sanattaki maharetini göstermiş, kendisine Sultanım diyen dalkavuklardan kimse, hatta cenaze namazında bile bulunmamıştı.

Putlaştırılmasına çalışılan bir "KİŞİ" nin gerçek çehresi

- **MİLLÎ MÜCADELE VE İSMET PAŞA**
- **CUMHURİYET VE İSMET PAŞA**
- **DEMOKRASİ VE İSMET PAŞA**

Ve bu tarih devirleri içinde tarafsız muhasebenin gerçek ibret tablosu :

Kim bu İsmet Paşa ?

Hepsi bu kitabın içinde

208 SAHİFE 10 LİRA

Müracaat adresi : Feridun Kandemir, P. K. 4 Erenköy - İstanbul

30 yıl Rusya'da korku ve dehşet havası yaratan

Stalin'in Aile Hayatı

Görünürde buz gibi soğuk, soydaşlarının acıları ile sevinçlerine karşı duygusuz, milyonlarca insanın ölümünden sorumlu olan bu diktatör nasıl bir adamdı? Ne gibi hisler beslemekteydi? Stalin hakkında çok ilgi çekici bir kitap yazmış olan LOUIS FISCHER, şimdi okuyacağınız yazısında onu daha kişiliğinin şekillenmeğe başladığı gençlik çağından başlıyarak ele almış, aile hayatı içindeki davranışlarını yakalamağa çalışmıştır. Stalin'in özel hayatı daima tarihçilerin merakını gıcıklamış bulunmaktadır. Gerçekten, Sovyet diktatörü kendi aile hayatını hep kalın bir esrar perdesi ardında gizlemeğe çalışmıştır. Mutlak bir iktidarı da sevgiden, dostluktan her zaman üstün tutmuştur.

Kafkas dağları bölgesinde, Avrupa'nın bitip Asya'nın başladığı noktada Gori adlı bir kasaba vardır. Kayalar üzerine kurulmuş olan bu kasabanın nüfusu beş bin kişidir. İşte, 21 Aralık 1879 günü orada, Katarina ve Visaryon Cugaşvili adlı bir karı - kocanın bir erkek evlâtları dünyaya geldi, adını Jozef koydular. Daha sonra ona "çelik adam" anlamına gelen "Stalin" adı verildi.

Jozef'in babası kunduracıydı. Kazancı azdı, buna karşılık çok içki içiyordu. Stalin'in resmî biyografilerinde adı şöyle bir geçmektedir. Bununla beraber anlatıldığına göre bu adam oğlu Jozef'i sık sık haksız yere dövermiş.

Buna karşılık Katarina oğlunu pek seviyordu. Bu kadın köylü idi ve köleydi. Efendileri onu genç yaşta evlendirmişlerdi. Jozef doğduğu zaman üç çocuğu daha olmuştu ama küçük yaşta üçü de ölmüştü. Jozef ailenin tek evlâdı gibi büyüyüp yetiştirildi.

Ailenin oturduğu ev mütevazı idi, kirası ucuzdu. Taş döşeli tek bir oda ile girinti halinde bir mutfaktan meydana gelmekteydi. Visaryon'un bir eskici dükkânı vardı, orada kundura tamirciliği yapıyor, bazen de Tiflis'te bir kundura fabrikasında çalışıyordu. Gürcistan'ın başkenti olan Tiflis, Gori'den 80 kilometre uzaktaydı. Katarina ise komşularının çamaşırlarını yıkayıp sökükelerini dikiyordu.

Jozef yedi yaşındayken çiçek hastalığına tutuldu, annesi ona evde baktı. Bu yüzden de oğlunun yüzü, ömrü boyunca, çopur kaldı.

Fransız yazarı Henri Barbusse'ün, Stalin'in de tasvip ettiği bir eserinde verdiği biyografiye göre Stalin **"çocukken ufak - tefek ve narindi. Yüzünde per vasız, hemen hemen utanmazca bir ifade vardı, gözleri hafif tertip Asya tipindeydi."** Kendisine eziyet eden, yaşça daha büyük erkek çocuklara kafa tutar, sık sık meydan okurdu.

Ya böyle bir çocuk kavgası sırasında, ya da bir kaza yüzünden sol kolundan ağır bir yara aldı. Yara iltihaplandı, çocuk az daha ölüyordu ama sağlam vücut yapısı sayesinde bu vartayı atlattı.

Stalin sol kolunun bükülmeyişini ve kısa kalışını bununla izah ediyordu. Fakat Troçki de Stalin'in, Politbüronun toplantıları sırasında sol eline daima kalın bir siyah eldiven giydiğini ve bunun sebebi olarak da romatizmanın gösterildiğini yazmaktadır. Başka yazarlara göre ise Stalin'in sol kolu doğuştan kısa idi. Buna karşılık, işin içyüzünü bilen herkesin ittifak ettiğine göre Stalin'in sol ayağının ikinci ve üçüncü parmakları doğuştan birbirine yapışıktı. Kendisi yoksul bir kunduracının oğlu olduğundan çoğu zaman yalınayak dolaşıyor, öbür oğlan çocuklar da onun ayağının bu halini farkedip kendisiyle alay ediyorlardı.

ANASI STALİN'İ PAPAZ YAPMAK İSTİYOR

Stalin çocukluğunu tabiatin haşin ve güzel, insanların ise haşin ve yoksul oldukları küçük bir âlemde geçirdi. O sıralarda Gürcistan, Orta çağın birçok özelliklerini olduğu gibi muhafaza ediyordu. Stalin kendini Gürcü sayıyor ve öyle bilinmesini istiyordu ama Gürcülerin çoğuna göre daha az nazik, daha az yakışıklı, daha az ateşli ve daha az gösterişli, buna karşılık daha çok yükselme hırsına sahipti.

Babası oğlunu bir kunduracının yanına çırak vermek istiyordu ama oğlu on bir yaşındayken öldü. Annesi Katarina ise kocasının zanaatından nefret ediyor, bu zanaatın insanı yoksulluğa, sarhoşluğa sürüklediği düşüncesinde bulunuyordu, onun için oğlu okur - yazar bir kimse olsun istemekteydi. Koyu bir hristiyan olduğundan, oğlunu bir papaz yapmak hayali peşindeydi.

Papaz olmak istiyen bir kimsenin öğrenimini bedava yapmağa hakkı vardı. Kilise adamı olmak iyi bir ekmek parası, toplumda da iyi bir mevki sağlamak demekti.. Onun için Jozef dokuz yaşına basınca Katarina onu, kendi kasabalarındaki papaz hazırlık okuluna yazdırdı. Stalin'in 1946 da Moskova'da yayınlanan hatıralarında yazdığına göre bu dört sınıflıydı. Stalin bu okula 1888 de girip 1894 te çıkmış, böylece dört sınıfı altı yılda okuyabilmişti.

Buna göre, hasta olmamışsa, çalışkan bir öğrenci olmadığı anlaşılıyor. Okuldan diplomasını alınca annesi onu Tiflis'teki Yunan Ortodoks İlâhiyat okuluna gönderdi.

İKİ AYRI ÂLEMDE GEÇEN İKİ YÜZLÜ HAYAT

Fakat Stalin bir yıldan daha kısa bir süre içinde ihtilâl hareketine katıldı ve Tanrı ile peygamberi İsa'yı bir yana bırakıp Marks'la Lenin'in yoluna girdi. İncil'i de Marks'ın **"Sermaye"** adlı kitabıydı. Bununla beraber yine de bu Papaz okulunda beş yıl kaldı. İki ayrı âlemde yaşıyordu. on beş ile yirmi yaş arasında, yani yetişme çağında Stalin biri açık ve yalan, öbürü gizli ve heyecan dolu olmak üzere iki yüzlü bir hayat sürdü. Duygularını, düşüncelerini gizlemeyi öğrendi. Onun görünen yanı yalan, görünmiyen yanı gerçekti.

Papaz okulu bir isyancılar fidanlığı halindeydi. İhtilâl hareketinin dışında kalmak için de Stalin'in cesaret sahibi olması gerekirdi doğrusu. 1883 yılında bir gün, okulun Rus Müdürü Gürcü dilinden küçümsiyerek sözetmişti. Silvester Cibladze adlı bir öğrenci müdürü tokatladı. Öğrenci üç yıl hapse hüküm giydi, okul da geçici olarak kapatıldı.

Üç yıl sonra bir başka müdür, on dokuz yaşında bir Gürcü öğrenci tarafından bıçaklanıp öldürüldü. Polis, Gürcü öğretmenlerle öğrencilerin çoğunun katilden yana olduklarını açıkladı. Çoğu okuldan kovuldu.

İki - üç milyonluk bir topluluk olan Gürcüler mağrur bir millettir ve Rus bo-

yunduruğundan daima şikâyet edegelmiştir. Vatanseverlikleri yüzünden de ihtilâlci olmuşlardır. Fakat Stalin tamamen kişisel sebeplerle hareket etmek teydi.

Ünlü Alman tarihçisi Emil Ludwig 13 Aralık 1931 de Stalin'e neden isyankâr olduğunu sorduğu zaman o, şöyle cevap vermişti :

"— Papaz okulundaki Cizvitçe usulleri ve aşağılatıcı rejimi protesto etmek için. Meselâ yatakhanelerde casusluk yapılıyordu. Sabahın dokuzunda kahvaltı zili çalıyor, biz de yemekhaneye gidiyorduk. Yatakhanelere dönünce dolaplarımızın arandığını görüyorduk."

Papaz okulu lüks bir otel haline sokulmuştu. Stalin orada geçirdiği ilk yıl boyunca çok iyi hareket etti, iyi de notlar aldı. Fakat, idaredeki dosyasına göre, sonradan idare mensuplarına karşı kaba ve saygısız davranışlarda bulunmağa başladı. Bir seferinde beş saat süre ile hücreye kapatıldı.

Beri yandan isyancılarla birlik olmuş, gizli toplantılara katılıyor, kutsal kitapları okuyacak yerde Çarlık rejimi aleyhindeki gizli ve kanunsuz yayınları okuyordu.

Sonunda İdare, Stalin'i 29 Mayıs 1899 da okuldan kovdu. Bu da annesinin bütün umudlarını kırdı. Otuz bir yıl sonra Stalin Rusya'nın hâkimi olmuş, annesini de Tiflis'te eskiden Çar'ın vekili olan genel valinin oturduğu sarayın bir odasına yerleştirmişti. Kadıncağız o zaman gazetecilere oğlunun okuldan kovulmadığını, fakat sağlık durumu okulun havasına tahammül imkânını vermediği için onu kendisi okuldan aldığını söylemiş :

"— Doktorlar, daha fazla okula gidip yorulursa verem olabilir, dediler. Bunun üzerine o istemiyordu ama ben onu zorla aldım. Tek evlâdımdı çünkü." demişti.

NE ANNESİNİ, NE BABASINI SEVERDİ

Fakat iradeli bir delikanlı olan Stalin'in annesinin sözüne uyup Gori'ye dönmemiş olduğu muhakkaktır. Nitekim Tiflis'te kaldı. Artık papaz olması sözkonusu olmayınca, Jozef Visaryonoviç Cugaşvili Tiflis rasathanesinde kendine ufak bir iş buldu. Aldığı para ile karnını bile doyuramıyordu. Eski öğrencisi olduğu papaz okulundaki arkadaşları onun yemek masraflarını karşılamak için aralarında para topluyorlardı. Mihailovşkaya sokağında külüstür bir odada oturmaktaydı. Kılık - kıyafetine de aldırdığı yoktu. Gömleği hep kirli, çizmeleri boyasızdı. Burjuvazi aleyhinde olanlar da hep böyle pejmürde kılıklarda gezerlerdi o zaman.

Görülüyor ki Stalin çocukluk ve delikanlılık çağında pek de hoş bir aile hayatı geçirmemişti. İlk zamanlar babasının züğürtlüğü, sarhoşluğu ve haşinliği bu hayatı karartıyordu. Annesini sevdiğini de hiçbir şey isbat etmemektedir. On beş yaşında papaz okuluna gitmek için Gori'den ayrıldıktan sonra hiç bir zaman gidip annesiyle oturmadı. Seyrek mektup yazıyor, seyrek görüyordu onu. Bir ara Kafkasya'nın Rivierası olan Sochi'ye gitmiş fakat annesine ne telefon etmiş, ne mektup yazmış, ne de yanına davet etmişti.

HAPİSTE, SÜRGÜNDE GEÇEN SEKİZ BUÇUK YIL

Stalin annesini görmek için Tiflis'e ancak 1935 yılı ekiminde geldi. Sekiz yıldır annesini ilk defa görüyordu.

Kadıncağız 1937 yılının haziran ayında öldü ama ölüm haberi Moskova basınında yayınlanmadı. Stalin cenazeye bir çelenk gönderdi. Zaten tabiatı icabı sevgi, şefkat duygusundan yoksun bir adam dı. Sürdüğü ihtilâlci hayatı da ondaki sevgi, şefkat duyma kabiliyetini azalttı. İlk tutuklandığı 1902 nisanı ile son serbest bırakıldığı 1917 martı arasında Çarlığın cezaevlerinde ya da sürgün bölgelerinde sekiz buçuk yıla yakın zaman geçirdi. Bu hesaba göre yirmi iki - otuz beş yaş arasında ömrünün yarısını hapiste geçirmiş oluyor demektir. Bu şartlar altında ise Stalin'den daha fazla aile canlısı bir kimse dahi normal aile hayatına alışamaz.

Stalin ilk defa tutuklanışında Sibirya'da bir yıl dokuz ay hapis yattıktan sonra 4 Ocak 1904 de kaçıp Tiflis'e döndü ve ilk defa olarak evlendi.

Karısı Katarina Svanidze adında bir

Gürcü idi. Stalin'in aksine çok sofu idi; fakat kocası onun dinî görevlerini yerine getirmesine engel olmadı.

"KARIMLA BERABER SEVGİ HİSLERİM DE ÖLDÜ"

Aile dostlarının söylediklerine bakılırsa bu izdivaç mutlu oldu. 1906 da çiftin bir oğulları dünyaya geldi, adını Jakob koydular. Aradan bir yıl geçince Katarina verem olup öldü. Stalin bir çocukluk arkadaşının anlattığına göre cenaze töreninde yüzü bir karış asık olduğu halde şöyle demişti :

"— Bu kadın benim taş yüreğimi yumuşattı. Şimdi öldü, onunla birlikte bütün insanlara karşı içimde ne kadar sıcak duygular varsa onlar da öldü."

Öksüz kalan Jakob'u Katarina'nın ana - babası büyüttü. Çocuk delikanlılık çağındayken babasıyla birlikte birkaç yıl oturdu. Oğlu sigara içince Stalin ona dayak atardı. Daha sonra çocuk ayrı oturmağa başladı ve Stalin'in oğlu olduğunu gizlemeyi işine daha uygun buldu. Bir ara Sibirya'da demiryollarında çalıştı. İkinci Dünya Savaşında da askerlik görevini mütevazı bir lokomotif makinisti olarak yapmış bulunması çok muhtemeldir. Sonradan Nazilerin eline esir düştü ve bir Alman kampında intihar ettiği kulaktan kulağa yayıldı.

25 Mart 1908 de ikinci defa tutuklanan Stalin ancak bir yıl üç ay sonra kaçabildi. Bunu da 1917 Martına kadarki öbür mahpusiyetleri takibetti.

Hapis sürelerinin büyük kısmını Sibirya köylerinde geçirdi. Buraya sürgüne gönderilenler kendilerine gösterilen bölgenin içinde kalmak şartiyle canlarının istediğini yapmakta, kadın-erkek diledikleri kimselerle görüşmekte serbesttiler. Stalin gibi soğuk, ikide bir hapse girip çıkan bir adamın ise herhangi bir hissî bağ kurmasına imkân yoktu.

Bolşevik ihtilâli ile beraber Stalin'in mahpusluk hayatı sona erdi, Kremlin'de bir dairede oturmağa başladı, 1918 de ikinci defa evlendi. İkinci karısının adı Nadyeşka Sergeyevna Alliluyeva idi. Alliluyevayef'ler Stalin için ikinci bir aile oldular. Ailenin fertleri birbirlerine pek kaynaşmış durumdaydılar. Ailenin reisi olan Sergey, Orta Rusya'dan Tiflis'e gelip çalışmağa başlamış, burada doğmuş olan Olga adlı gürbüz bir Ukraynalı ile evlenmişti. Pavel ve Fedya adlı iki oğulları, Anna ve Nadyeşka adlı iki kızları vardı.

Alliluyef'lerin Tiflis, Baku ve daha sonra Petrograd'daki mütevazı evleri gizli bir ihtilâl merkezi halindeydi. Baba Sergey de birkaç defa hapse girip çıkmış, sonradan sovyet rejimi kurulunca önemli roller oynıyan birçok kişileri daha önce tanımak imkânını bulmuştu.

Henüz çocukken Anna ile Nadyeşka ihtilâle sempati besliyenlerin evlerine giderek Bolşevik Partisi için bağış topluyorlardı. Bu para ile yiyecek ve giyecek satın alınıp Sibirya'daki sürgünlere gönderiliyordu. Bu arada Stalin de bu paketlerden almıştı. 1904 yılı Ocak ayında Sibirya'dan kaçınca doğru Tiflis'e, Alliluyef'lerin yanına geldi.

Daha sonraki kaçışlarında da ailenin Petrograd'daki evine sığındı. sonradan baldızı olan Anna, müstakbel eniştesi için şunları yazıyordu :

"Şimdi artık Stalin'i daha iyi tanıyoruz. Sade ve neşeli olabileceğini biliyoruz. Genel olarak sessiz ve içine kapanık, çoğu zaman genç bir gülüşle gülüyor ve tuhaf hikâyeler anlatıyor. Çevresindeki insanların davranışlarına dikkat edip sonra onların komik bir şekilde taklitlerini yapıyor."

Stalin Petrograd'da kaçak olarak bulunduğundan polisin eline geçmemek zorundaydı. Rusya'da gece, bu gibi kaçakların tevkif edildikleri saatti. Stalin de polisin kendisini ünlü ihtilâlcilerin evlerinde yahut ucuz pansiyonlarda araştıracağını bildiğinden arkadaşı Jakob Sverdlov'la birlikte sabaha kadar sokakları arşınlıyordu. Bu Sverdlov daha sonra Sovyetler Birliğinin ilk başkanı olmuştu.

İki kafadar eğri - büğrü sokaklarda dolaşıyorlar, açık bir sabahçı kahvesi buldular mı içeriye girip bir fincan çayı saatlerce sürdürerek içiyorlardı. Bazen başlarını masanın ıslak muşambasına dayayıp uyukladıkları da oluyordu. Sabah olunca Stalin Alliluyef'lerin evine gidiyor, kahvaltı ettikten sonra mutfağın arkasındaki kömürlükte yatıp uyuyordu. Polis aklına esip, gündüz bir

baskın yapmağa kalkışırsa en emin yer burasıydı.

STALİN LENİN'İN TESLİM OLMASINA RAZI DEĞİL

Polis Stalin'i 23 Şubat 1913 günü ele geçirip Kutup kuşağının ilerisindeki Kureyka köyüne sürdü. O da oradan müstakbel kaynanasına bir mektup yazarak hem kendisine gösterdikleri yakınlık hem de gönderdikleri yiyecek - giyecek paketi için teşekkür etti. Stalin'in politikadan söz etmiyen, tamamen şahsî tek yazdığı mektub budur. Ayrıca onlardan Gürcistan'ın güzel, dağlık manzaralarını gösteren kartpostallar istemişti. Aynı mektupta "küçük hanımlara" selâm da göndermişti ki bunlar, müstakbel baldızı Anna ile müstakbel karısı Nadyeşka idi ve o sırada Nadyeşka ondört, on beş yaşında kadardı.

Derken 1914 te Birinci Dünya Savaşı başladı, 1917 de de Rusya'da ihtilâl patlak verdi. Stalin alâlacele Sibirya'dan dönünce doğru Alliluyef'lerin evine gitti. Fakat ev aileyle misafirlerine dar geldiğinden daha geniş başka bir yer aradılar. Buldukları yeni evde Stalin için de ayrı bir oda vardı ama ilk zamanlar gelip orada kalmadı. Bu odada Kerenski hükümetinden kaçmakta olan Lenin bir süre saklandı. Stalin de gelip her gün onu görüyordu. Kerenski hükümetinin baskısı gittikçe artıyordu. Bunun üzerine Kamenef'le Troçki teslim oldular. Fakat Stalin Lenin'in de teslim olmasına razı olmadı: **"Hapiste seni dayaktan öldürürler,"** dedi.

PİPO İÇERKEN UYUYUNCA YORGANINI YAKMIŞTI

Fakat bir ihtiyat tedbiri olarak Lenin sakalı ile bıyığını tıraş ettikten sonra bu evden başka yere kaçıp saklandı, sonraları aileyi birkaç defa ziyaret etti. Anna'nın hatıratında anlattığına göre o sıralarda Stalin herkesle alay etmekten, herkese acaip adlar takmaktan hoş lanıyordu. Dost düşman herkesi karikatürleştirmekteydi. Genel olarak öylesine yorgundu ki eve gelince hemen uyku çekiyor, yiyecek istiyordu. Sonra yatağına uzanıp piposunu tüttürüyor, yine

Stalin'in annesi Katerina Cugaşvili

uykuya dalıyordu. Bir gün yorganını yakmıştı bu yüzden.

İhtilâlin yapılacağı tarih yaklaştıkça Stalin daha az görünür olmuştu. 7 kasım 1917 den bir gün önce herşeyin hazır olduğunu, iktidarı ele geçireceklerini haber vermişti. Anna'nın bu hatıraları kitap halinde çıktı ama Pravda gazetesinin bir makalesinde de şiddetle tenkid edildi. Buna sebep Anna'nın bolşevik "ekâbirinden" çok lâubali bir tarzda bahsedişi, Stalin'in Lenin'in teslim olmasına engel olarak onun canını kurtardığını yeterince belirtmeyişi ve olmamış bir takım şeyleri olmuş gibi gösterişi idi. Anna'nın hâtıraları Stalin'in pek gizli taraflarını ortaya koyduğu için sonradan Rusya'da satılması yasak edildi. Fakat bu kitabın nasıl yayınlanabildiği de bir sır olarak kalmaktadır.

Anna kardeşi Nadyeşka'dan sözederken onun "gururlu ve utangaç", "canlı ve açık yürekli" olduğunu, piyano çaldığını, gayet güzel ekmek ve pasta pişirdiğini, ev işlerinden hoşlandığını yazmaktadır.

İKİNCİ KARISI ESRARLI ŞEKİLDE CANINA KIYIYOR

Aile reisi Alliluyef'in kendi hâtıralarında anlattığına göre Nadyeşka Bakü'de 1901 eylülünde doğmuş, Stalin Milliyetler Komiserliğine tâyin edilince onun sekreterliğini yapmağa başlamıştı. 1918 de Stalin otuz dokuz yaşında olduğu halde, on yedi yaşındaki bu kızla evlenmişti. Bu evlenmenin sebeplerini anlamak biraz güçtür. Stalin, Nadyeşka'nın babasının arkadaşıydı. Ayrıca partinin kodamanlarındandı ve Lenin'in de yakın dostu idi. Nadyeşka'nın henüz çocuk denecek yaşta bu evlenmeye razı oluşu belki bundan ileri gelmektedir. Fakat Stalin onunla hiçbir zaman içli dışlı olmamış, ona hiçbir zaman politikadan veya kendi işlerinden sözetmemişti.

Aradan yıllar geçince Nadyeşka Stalin hoş, güzel, boylu boslu bir kadın oldu. Kocasından daha uzun boyluydu. Dokumacılık öğrendi. Bir oğlu ile bir kızı oldu: Oğlu Vasili futbol hastasıydı, sonradan hava generalliğine yükseldi. Kızı Svetlana ise çok sevimliydi.

9 kasım 1932 akşamı Mareşal Voroşilof bir kabul töreni tertiplemişti. Stalin ve karısı da dahil birçok bolşevik şefleri bu davette bulundular. O yıl Rusya'da büyük kıtlık olmuştu. Politik durum da çok gergindi. Bn. Stalin söz arasında halkın çektiği ızdıraplar karşısında duyduğu üzüntüyü belirtmişti. Sonra karı-koca eve döndüler, galiba kavga da ettiler. Nadyeşka gidip yatağa girdi, yorganı başına çektikten sonra tabanca ile canına kıyıp öldü. Otuz bir yaşındaydı. Fakat resmen kendisinin acele olarak geçirdiği bir ameliyat sırasında öldüğü bildirildi.

Sovyet Rusya'da bu gibi facialara ve şahsi işlere pek önem verilmez. Onun için Ruslar Stalin'in karısına parlak bir cenaze töreni yapıldığını görünce hayret ettiler. Bu hali gören bir kimse, Stalin vicdan azabı çekiyor da onun için böyle yapıyor gibi bir düşünceye kapılabilirdi. Stalin de sıkı bir polis muhafazası altında bulunan Moskova sokaklarında cenazeyi takip etti. Her köşebaşına, alayın geçeceği sokaklardaki bütün apartmanların içlerine polisler yerleştirilmiş, buralarda oturanların sokağa bakmaları yasak edilmişti. Rusya'da yerleşmiş bir âdetin aksine olarak, Nadyeşka'nın ölüsü yakılmadı. Stalin'in bu ölülerin yakılması geleneğine aleyhtar olduğu anlaşılıyor. Nitekim Lenin'in ölüsünün yakılmasına da razı olmamıştı.

Stalin karısına güzel bir mezar yaptırıp üstüne bir büstünü diktirdi.

Stalin'in sonradan Lazar Kaganoviç'in kızıyla da üçüncü defa evlendiği söylendi. Kaganoviç Politbüro üyesi ve Sovyetler Birliğinde yüksek mevki işgal eden Yahudilerin sonuncusu idi. Stalin Vasili ile Svetlana'yı şımarttı, kendisini sevsinler istiyordu. Fakat onların, annelerinin intiharını bilmedikleri sanılamaz. Bir despotun aile hayatı sürmesi güç iştir. Sınırsız bir iktidar insanın duygularını doğru yoldan saptırır.

TOPLUMU ODUN YIĞINI HALİNDE GÖRÜYORDU

Stalin yalnız başına yaşıyan, içine kapanık bir adamdı. Korku ve yalanla çevrelenmiş bulunmaktaydı. Böyle bir istibdad havasında ilk ölen şey gerçektir, sevgi de onunla birlikte ölür. Sevgi, bir yalan havası içinde çiçeklenemez. Stalin'e açık ve doğru konuşmağa kim cesaret edebilirdi ki ?

Bu adam dostlarını ve ailesini iktidara kurban etmişti. Kendi kişiliğini bile iktidarın amaçları emrine vermişti. Kişiliği, politik gerekliklerin emrinde bir mekanizma halindeydi.

Başkalarının mutluluğu onu ilgilendirmiyordu. O, toplumu bir odun yığını halinde görüyordu. Ona göre hayatın gayesi bu odunları, kendisinin benimsediği doğmaya göre istif etmekten ibaretti. Ona göre mutluluk, küçük burjuvalara yaraşan bir ülküydü.

Bu davranışın, Stalin'in özel hayatını yoksullaştırıp çoraklaştıracağı apaçıktı.

Stalin iktidarın sevgiyi, dostluğu öldürdüğünü çok iyi biliyordu. Bununla beraber iktidarı seçmişti. Milyonlarca insanı tir tir titretmiş, dünyaya kafa tutmuş olmasına rağmen ömrü boyunca hiç sevilmemiş, ölümünden sonra da hakkındaki nefret hislerinin birdenbire boşanıp ortaya dökülmüş olması, işte bundandır.

Çeviren : S. Tiryakioğlu

Tarih Konuşuyor Mecmuasının sekizinci cildine ait

FİHRİST

(A)

Abdülhamid (Birinci). S. 3914 - 3918.
Ahlat (Tarihî ve Mimarî Eserlerile). S. 3887 - 3891.
Ahmet (Sultan I.), Kuyucu Murat Paşa ve Kanlı İki Tablo. S. 4037 - 4040.
Ahmet Resmî Efendi ve Ardındaki İbretler. S. 3877 - 3881.
Alemdar Mustafa Paşa. S. 3953 - 3957.
Alemdar Mustafa Paşanın Şehadeti. S. 4022 - 4026.
Ali Canip, Selânik'te "Genç Kalemler" Devrinden Tanıdığı Atatürk'ü Anlatıyor. — Selânik'te Verilen Söz. S. 3565 - 3568.
Arkadios Sütunu. S. 3958 - 3960.
Avrupadaki Jöntürkler Arasındaki Mücadeleler : İsmail Hakkı Beyin Ahmet Rıza Beye Düello Teklifi. S. 3919 - 3922.

(B)

Balkan Savaşının İkinci Safhasında Gizli Mücadele Tertipleri. S. 3724 - 3728.
Barbaros Hayrettin Zırhlısının Batışı. S. 3865 - 3869.
Berlin Muahedesinin Perde Arkası. S. 3969 - 3973.
Bir Cesur Adam (Keçeci Zade Fuad Paşa) ve Sonrası. S. 4032 - 4036.
Bir Hayalin Ortasında. S. 3811.
Bir Politika Oyunu İçinde Bosna - Hersegin Elden Çıkışı. S. 3900 - 3904.
Birinci Dünya Savaşında Marmara Denizinde Düşman Denizaltıları. S. 3824 - 3828.
Bizans Tarihinin Dönüm Noktasında İkonoklast (Tasvir Aleyhtarı) Devir ve Sonrası. S. 3739 - 3744.

(C)

Cem Sultan. S. 3574 - 3576.

(Ç)

Çarın Gözdesi Katya. S. 3882 - 3886.
Çırağan Yangınında Sır Perdesi Var Mıydı ? S. 4045 - 4049.

(D)

Dede Efendi. S. 3979 - 3982.
Demirli Mesçit. S. 3792 - 3794.
Doğu Anadolu'nun 3000 Yıl Öncesi. S. 3583 - 3586, 3626 - 3630.
Dürzî Meselesi. S. 3782 - 3785, 3838 - 3841, 3892 - 3894, 3932 - 3934.

(E)

Enişte (Damad Mahmut Celâleddin) Paşa. S. 3664 - 3668.
Enver Paşa Nasıl Harbiye Nazırı Oldu ? S. 3646 - 3649.
Eski Cemiyet Hayatımızda Nikâhlar ve Düğünler. S. 3949 - 3952, 3997 - 4000.

(F)

Fas Mücahidi Abd-ül Kerim. S. 3833 - 3837.
Fatih'in Belgrad Seferi. S. 3804 - 3806.
Fatih'in Son Seferi. S. 3562 - 3564.
Fethin 515. Yılında, Hıristiyanlığın Fatih'le Hesaplaşması. S. 3988 - 3992.
Fransız Sefaret Balosunda Davetsiz Haşmetli Misafir : Sultan Abdülmecid. S. 3714 - 3718.
Franşe Desperey'in Cafer Tayyar Paşaya Gizli Yardım Teklifi. S. 3592 - 3599.

(G)

Günahın Sahipleri. S. 3767.

(H)

Hafız Paşanın Dertlenmesi. S. 3943.
Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî. S. 3603 - 3607.

(İ)

İbrahim (Sultan) Muamması. S. 3935 - 3938.
İbrahim Paşa ve Kötü Dostlar. S. 4059 - 4062.
İhlâsın Veraseti. S. 3723.
İki Devir ve İki Elçi. S. 3905 - 3908.
İkinci Dünya Savaşının Örtülü Kalan Hakikatları. S. 3856 - 3860.
İkinci Katerina Devrinde Ruslara Göre Osmanlı Devleti. S. 3768 - 3772.
İkinci Meşrûtiyet. S. 3795 - 3799.
İlk İslâm ve Selçuklularda Ağaç Üzerine İşlemeler. S. 3660 - 3663.
İnce Minare. S. 3711 - 3713.
İstanbul'un Avarlar Tarafından Muhasarası. S. 3600 - 3602.
İstanbul'un Tarihimizde İz Bırakmış Ağaçları. S. 4001 - 4005.
İzmir'in Kurtuluşu. S. 3861 - 3864.
İznik (Güzellikleri, Tezatları ve Efsaneleri-le). S. 3650 - 3653.

(K)

Kabotaj İmtiyazlarının Yürürlükten Kaldırılması. S. 3773 - 3776.
Karaman Oğulları ve Osman Oğulları. S. 3557 - 3561.
Kime Yarar ? S. 3547.

(L)

Lenin'in Hastalığı ve Son Günleri. S. 3569 - 3573.

(M)

Millî Mücadelede İrşad Heyetleri. — Abdullah Azmi Efendi ve İnsanların İrşadı. S. 3680 - 3684.
Millî Mücadelede "Elli" Kruvazörünü Yıldıran Türk Gemicileri. S. 3786 - 3791.
Millî Mücadelede Valiler. S. 3697 - 3700, 3734 - 3738.
Modern İran'ın Doğuşu. S. 3669 - 3673.
Mustafa Kemal, Büyük Millet Meclisi İçin "Tarihi Bir Vakıa" diyor. — Nasıl Yazar, Nasıl Yazdırırdı? S. 3636 - 3640.
Mütevellilik. S. 3591.

(N)

Napolyon'un Türk Muhafızı Rüstem. S. 3607 - 3611.
Napolyon'un Boş İnançları ve Fal Merakı. S. 3961 - 3965.
Nef'î. S. 4019 - 4021.

(O)

O ve Ötekiler. S. 3855
Osman Kocaoğlu (Son Buhara Cumhurbaşkanı) ve Bazı Hakikatlar. S. 3993 - 3996.
Osmanlı İmparatorluğunu Birinci Dünya Harbine Sokan Sebepler. S. 3812 - 3816.

(P)

Papa Eftim'in Arkasından. — Papa Eftim Kimdir? — Rapor Ne Oldu ? S. 3689 - 3692.

(R)

Rüyaya İnanır mısınız ? S. 3679.
Rodos'un Fethi. S. 3777 - 3781.

(S)

Safavîlik - Şiilik, Doğuşu ve Gayeleri. S. 3641 - 3645, 3707 - 3710, 3745 - 3748.
Sılavlığa Karşı Türk İstihkâmının (Kırım Hanlığının) Yıkılışı. S. 3753 - 3757.
Siyasî Hayatımızda Müstakil Grup Macerası. İçerden Bir Anlatış. S. 3548 - 3552
Stalin'in Aile Hayatı. S. 4063 - 4068.

(Ş)

Şemseddin Sami Örneği. S. 4031
Şeyh Bedrettin. S. 3685 - 3688, 3758 - 3762.

(T)

Talât Paşa ve Gurbet Günleri. S. 3577 - 3581.
Talât Paşa, Gurbetle Ölüm Günleri Arasında. S. 3617 - 3621.
Tanzimat'ı Durdurma Yolunda İlk Karşı Hareket. S. 3927 - 3931.
Tarihten İbretli Fıkralar. S. 3674.
Tarikatlerde Cenaze Törenleri. S. 3693 - 3696, 3749 - 3752, 3800 - 3803, 3829 - 3832.
Tarikat Mensuplarına Ait Zarif Fıkralar ve Enteresan Olaylar. S. 3870 - 3872, 3923 - 3926, 4052 - 4057.
Tedmür Harabeleri. S. 3966 - 3968, 4006 - 4009.
Tekke Musikisinde Nevbe Vurmak Ne İdi, Nasıl Yapılırdı ? S. 3553 - 3556.
Tekke Musikisinde Nevbe Çıkarma Merasimi. S. 3612 - 3616.
Tekke Dışında Nevbe ve Sazları. S. 3654 - 3659.
Timur'un Semerkand'a Dönüşü. S. 3847 - 3850.
Trablusgarp Harp Sahasında Bir Cizvit Rahibi. S. 3944 - 3948, 4010 - 4014.
Trebin'de Müzeleşen Bey'in Evi. S. 3582.
Turgut Reisin Ölümü. S. 3873 - 3876.
Türk Maden Sanatı. S. 3821 - 3823.
Türkiye'de Kimyagerlik. S. 3909 - 3913, 3974 - 3978, 4015 - 4018, 4041 - 4044.

(U)

U - 2 Uçakları Hadisesi. S. 3701 - 3706.
Urfa (Efsaneleri ve Camilerile). S. 3622 - 3625.

(V)

Veda Ederken. S. 4050 - 4051.
Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi. S. 3842 - 3846.

(Y)

Yahya Efendinin Acı Hükmü. S. 3635.
Yeniçeri Ocağının Kapatılması. S. 3729 - 3733.
Yunus Emre. S. 3817 - 3820.
Yusuf Kâmil Paşanın İçindeki Şeytan. S. 3899.

(Z)

Zamana Hükmedebilenler. S. 3987.

TÜRKİYE EMLÂK KREDİ BANKASI

(Tarih — 425 Basın: A. 20155 - 10581)

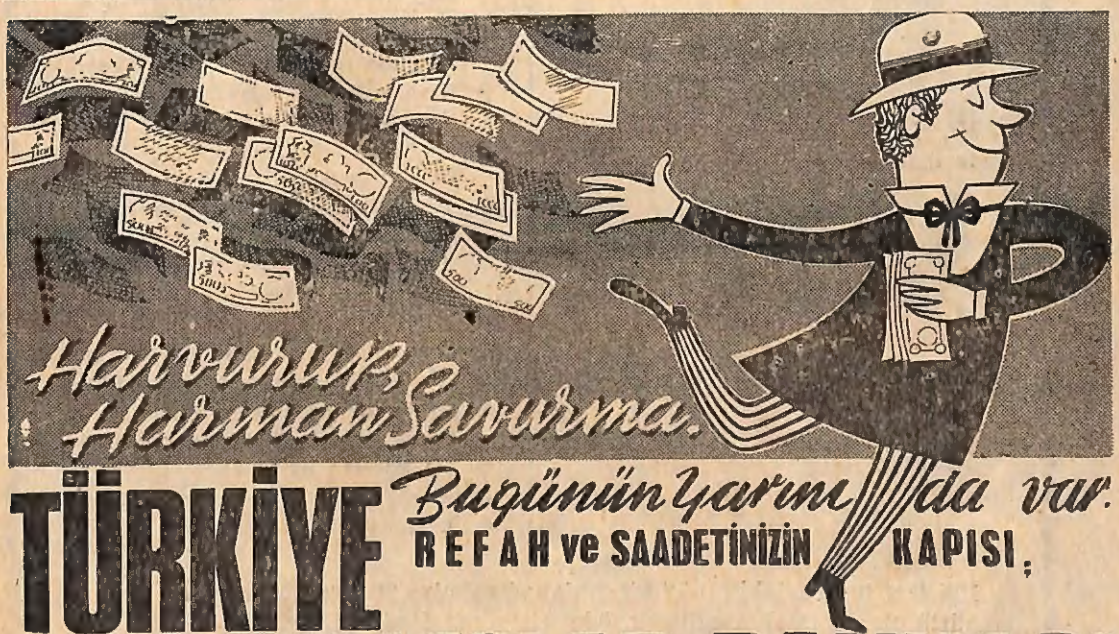

TÜRKİYE *Bugünün Yarını da var.*
REFAH ve SAADETİNİZİN KAPISI;
VAKIFLAR BANKASI

(Tarih — 426 Basın: A. 20475 - 12015)

SON HİZMET

● TARİH KONUŞUYOR ve ON İKİ KİTAP'tan

eksiklerinizi tamamlayınız; yakınlarınıza, dostlarınıza, aile kitaplıklarını, bir daha basılmasına imkân olmayan bu güzel seri ile değerlendirmek isteyen tarihseverlere SON İMKÂNI hatırlatınız.

Sizler ve delâlet edeceğiniz yakınlarınız için aşağıdaki tenzilâtlı bedelleri tatbik edeceğiz:

8 ciltte 4072 sahife TARİH KONUŞUYOR'un TAM takımı ciltli } **120** LİRA

Eserin tamamı, ödemeli olarak gönderilmiyecektir. Adresimize 120 lira gönderenlere **teahhütlü** olarak takdim edilecektir. Bu tenzilât, 8 cildi birden almak istiyenler içindir. Bundan evvel olduğu gibi, ayda bir - iki cilt almak suretile eserin tamamına sahip olmak istiyenlere yine beher cilt 20 şer liradır.

Herbiri 320 şer sahife ciltli, üstad tarihçi Cemal Kutay'ın 12 eseri

80 LİRA

- **Ana - Vatan'da Son Beş Osmanlı Türk'ü**
- **Birinci Dünya Harbinde Teşkilât-ı Mahsusa ve Hayberde Türk Cengi**
- **Viyana Kapılarından Dönüş ve Osman Ağa'nın Çilesi.**
- **1913 de Garbî Trakya'da ilk Türk Cumhuriyeti.**
- **İkinci Dünya Harbinde Belgrad'ı Kurtaran Türk.**
- **Trablusgarp'da Bir Avuç Kahraman.**
- **Millî Mücadelede Öncekiler ve Sonrakiler.**
- **Necid Çöllerinde Mehmet Âkif**
- **Prens Sabahattin Bey, Sultan İkinci Abdülhamid, İttihat ve Terakki**
- **Üç Paşalar Kavgası**
- **Siyasî Mahkûmlar Adası Malta**
- **Lavrens'e Karşı Kuşçubaşı.**

135 lira tutarındaki bu 12 kitap da, adresimize 80 lira gönderenlere **teahhütlü** olarak takdim edilecek, ödemeli gönderilmiyecektir.

Müracaat adresi : Tarih Yayınları, Posta Kutusu 67 — İSTANBUL